

SIKETNÉMÁK ÉS VAKOK OKTATÁSÜGYE

A SIKETNÉMÁK ÉS VAKOK TANÁRAI
ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK HIVATALOS LAPJA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest VIII. Festetics-utca 3.

Előfizetési ára egy évre 24 pengő	Szerkesztő : Vollmann János	Egyesületi r. tagok a lapot tag- illetményük fejében kapják. A gyógypedagógiai intézetek elő- fizetési árát évről-évre az egye- sületi közgyűlés szabja meg.
--------------------------------------	--------------------------------	--

MEGHIVÓ

a Siketnémák és Vakok Tanárai Orsz. Egyesületének Szombathelyt
folyó évi június hó 29-én tartandó
XXX. rendes közgyűlésére.

A közgyűlés tárgysorozata:

1. Elnöki megnyitó. *Dr. Náray-Szabó Sándor* emlékezete.
2. Üdvözlések.
3. *Völker József* igazgató: *Borbély Sándor* történeti jelentősége a siketnémák oktatásában.
4. A közgyűlés ünnepi részének berekesztése.
5. Elnöki üdvözlés után titkári jelentés az egyesület állapotáról és működéséről.
6. A pénztáros jelentése az egyesület anyagi állapotáról.
7. Számvizsgálók jelentése és a felmentvény fölötti döntés.
8. A pénztáros előterjeszti az 1933—34. évi költségvetést.
9. A pénztáros jelentést tesz a Gyógypedagógiai Tanárok Üdülőháza Alapjának vagyoni helyzetéről.
10. A szerkesztők beszámoló jelentése.
11. Tagfelvétel és tagtörlés a titkár jelentése alapján.
12. A régi tisztikar és a választmány lelépése és az újak megválasztása.
13. Indítványok.

Budapest, 1933. június 6.-án.

Kartársi üdvözlettel:

Herodek Károly s. k.
elnök.

Vollmann János s. k.
titkár.

A közgyűléssel kapcsolatos elnöki közlések :

1. A közgyűlés részletes tárgysorozatának letárgyalása céljából Szombathelyre való utazásunk alkalmával a vonaton *választmányi gyűlést* tartunk.

2. Indítványok az alapszabályzat 33. §-ának 1. pontja értelmében a közgyűlés előtt legalább 8 nappal az elnökséghez benyújtandók.

3. A közgyűlés tárgysorozatának letárgyalása után a Gyógypedagógiai tanárok Temetkezési Segélyegyesületének közgyűlése tartatik meg *Klug Péter* orsz. szakfelügyelő elnöklete alatt, amelyen a titkár jelentést tesz a segélyegyesület állapotáról s a pénztáros beszámol a pénztári helyzetről.

4. Felkérjük a t. Tagtársakat, hogy sziveskedjenek a közgyűlésen való résztvételüket ide is bejelenteni, hogy a Máv-tól külön kocsit kérhessünk. Indulás a Keleti pályaudvarról: 9 óra 5 perckor.

5. Bizonyára egyesületünk minden egyes tagja olvasta azt a szeretetteljes meghívást, amelyet *Joó Sándor* igazgató küldött meg. Ama reményünknek adunk kifejezést, hogy immár tradícióvá vált tömeges részvételünk ezúttal sem fog elmaradni. Mutassuk meg kartársi együttérzésünknek példáját a mai súlyos gazdasági helyzetben is. Egy évben egyszer nyílik mód és lehetőség az ország különböző részeiben működő tagtársak viszontlátására, miért is ezt az alkalmat mindenki használja fel.

A Siketnémák és Vakok Tanárainak Országos Egyesülete XXX. rendes közgyűlésének részletes programja.

A közgyűlés helye: *Szombathely.*

Junius hó 28-án, szerdán.

Érkezés Szombathelyre: Budapest felől 16.38, Sopronból 14.54, Nagykánizsa felől 16.06.

Vacsora az intézetben 8-kor.

Junius hó 29-én, csütörtökön:

8 órakor reggeli az intézetben.

9 órakor szentmise a székesegyházban.

10 órakor díszközgyűlés a vármegyeház közgyűlési termében.

Tárgysorozat:

1. Elnöki megnyitó. Dr. Náray-Szabó Sándor emlékezete.

2. Üdvözlések.

3. Völker József igazgató: Borbély Sándor történeti jelentősége a siketnémák oktatásában.

4. Az ünnepi közgyűlés berekesztése.

D. u. 1 órakor társas ebéd a Sabaria nagytermében

D. u. 4.30-kor a közgyűlés folytatása az intézeti önképzőkör termében, amelynek tárgysorozata a következő:

1. Titkári jelentés az egyesület állapotáról és működéséről.
2. A pénztáros jelentése az egyesület anyagi állapotáról.
3. A számvizsgálók jelentése és a felmentvény feletti döntés.
4. A pénztáros előterjeszti az 1933/34. évi költségvetést s egyben jelentést tesz a Gyógypedagógiai Tanárok Üdülőháza alapjának anyagi helyzetéről.
5. A szerkesztők beszámoló jelentése.
6. Tagfelvétel és tagtörlés.
7. A régi tisztikar és a választmány lelépése és az újak megválasztása.

8 Indítványok.

Este 8-kor vacsora az intézetben.

Junius 30-án, pénteken:

Reggeli az intézetben 6.30-kor.

Kirándulás Kőszegre. (A vonat ind. 7.40, érk. 8.27, Szombathelyre ind. 11.50, érk. 12.32).

Félkettőkor ebéd az intézetben.

Ebéd után a város nevezetességeinek megtekintése.

Este 8 órakor vacsora az intézetben.

Julius 1-én reggeli az intézetben, elutazás.

A részvételi díjat 3 P-ben állapítottuk meg, amelyben a kőszegi kirándulás vonatköltségét kivéve, minden kiadás bennfoglaltatik. A kirándulás vonatköltsége oda-vissza fél III. osztályon mindössze 90 fillér.

Junius hó 24-ig kérjük a közgyűlésen résztvevők névsorát közölni, hogy az elszállásolásról idejében gondoskodhassunk.

Kedves Kartársak!

A Siketnémək és Vakok Tanárainak Országos Egyesülete Szombathelyen tartja meg június hó 29- és 30-án XXX. évi közgyűlését. Abból az alkalomból, hogy tanártegyesületünk első izben tartja közgyűlését városunkban, meleg szeretettel üdvözöljük az összes kartársakat s arra kérünk Benneteket, hogy minél számosabban jöjjetek el városunk és intézetünk vendégszerető falai közé. De nemcsak mi, közvetlen munkatársaitok várunk Benneteket és kedves családtagjaitokat igaz magyar vendégszeretettel, hanem a Vakokat Gyámolító Dunántúli Egyesület elnöksége is, mert Bennetek látja azokat a munkatársakat, akiknek szakmunkája nélkül az egyesület önzetlen emberbaráti munkássága is hiányos lenne s az embermentés terén nem érné el azokat az eredményeket, amelyeket a Ti támogatástokkal elért.

Az elmúlt évben tanáregyesületünk Sopronban, a magyarság és a magyar kultúra egyik nyugati végvárában tartotta meg közgyűlését, az ideit egy másik végvárban, Szombathelyen tartja. A „Civitas fidelissima“ után „Nyugat királynője“ következik balsorsban és hűségben, ahol a trianoni békediktátum szomorú és átkos következményei ép oly elviselhetetlen állapotokat teremtettek, mint a testvérvárosban. Az egykor szinte amerikai méretekben fejlődő, élettől duzzadó gyönyörű városunkon a visszafejlődés jelei mutatkoznak s mi, bár aggódva, de azért bizalommal, bizva igazságunkban, várjuk az idők jobbrafordulását, hogy drága hazánkkal együtt szépséges királynőnket is megmenthessük.

Szeretettel várunk Benneteket a mi szomorú, de azért bizakodó székvárosunkba, jöjjetek el tehát mindnyájan. Jöjjetek el, hogy Sopron után itt is egyöntetűen tanuságot tehessünk magyar hazánk iránti hűségünkről és odaadásunkról és hogy egymást megismerve, tapasztalatainkat kölcsönösen kicserélve s a tanulságokat leszűrve tovább szolgálhassuk azt az ügyet, amely hajótörött magyar testvéreink megmentését és gyámolítását van hivatva szolgálni és előbbrevinni.

A Vakokat Gyámolító Dunántúli Egyesület elnökségének megbízásából és a vakok intézete tanári testülete nevében

Szombathelyen, 1933. június hó 6-án.

kartársi szeretettel:

Joó Sándor
igazgató.

A gyógypedagógiából sarjadzott-e a hangoztató módszer és a fonomimika?

Irta Kirschenheuter Ferenc

1931 június 1-én *Füzesi Árpád*, a gyógypedagógiai tanárképző előadótanára a főiskola tanári karának nyilvános ülésén előadást tartott »A film szerepe főiskolánk magyarázórajztanszékén« címmel s előadása végén hangsúlyozta, hogy a filmet a rajzoktatás szolgálatában másutt eleddig még nem alkalmazták, úgyhogy a gyógypedagógiai tanárképző e téren úttörő.

Az előadást *Tóth Zoltán dr.*, a főiskola igazgatója vezette be. Nem első alkalommal ad új értékeket az oktatásügynek a gyógypedagógia — mondotta, — a hangoztató módszer a siketnémák oktatásából indult útjára s a fonomimika is a gyógypedagógiából sarjadzott, megindításában része volt a gyógypedagógiának (L. Siketnémák és Vakok Oktatásügye, 1931. évi 226. lap).

Beszéljünk csak először az egyikről, az elsőről, a hangoztató módszerről.

Nem először hallottunk róla ilyen, a *Tóthéhoz* hasonló értelmű megállapítást. Jó harminc évvel ezelőtt azt tanultuk a gyógypedagógiai tanárképzőn, hogy *Simon Antal* »Igaz mester« című könyvével (1808) megelőzte a hangoztatást hirdető külföldi pedagógusokat és így ő a hangoztató módszer föltalálója. *Csáky Elek* és *Jablonkay Géza dr.* »Vezérkönyv az olvasás és írás tanításához« (1906) című könyvében is azt olvassuk a hangoztatás föltalálásáról, hogy »A föltalálás babérja mégis a német *Stephanié* és *Graseré*. Az eljárások eljutottak hozzánk is, sőt a hangoztatást *Stephani-* és *Grasernél* is előbb alkalmazta *Simon Antal*.«

Az idők folyamán azonban a mi tudásunk anyaga erről a kérdésről kicserélődött. Már jórégén úgy tudjuk, hogy a gyógypedagógiának nincs köze a hangoztatás föltalálásához.

Bármily távol essék is a jelentől, a gyakorlattól, bármennyire történelmi, elméleti értékűnek lássék is a dolog, úgy érezzük, hogy ezzel az üggyel foglalkoznunk kell, ezt a kérdést egyszer már ki kell teregetnünk. Mert elvégre is nem lehet közömbös előttünk a gyógypedagógia multja, annak az általános nevelésoktatásra gyakorolt hatása, sem az, hogy mit tudnak, mit beszélnek erről szűkebb és tágabb körben a magyar gyógypedagógiai tanárok. Nem, mert a mult téves megítélése téves következtetésekre vezethet, téves útakra irányíthat a jövőben is és téves megállapítások hangoztatása nem alkalmas szakműveltségünknek mások szemében való öregbítésére sem. De ugyanezekből a szempontokból nem lehet közömbös előttünk az sem, hogy mit tanítanak erről a kérdéstről a magyar Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskolán. *Tóth dr.* nyilatkozatából ugyanis szükségképen arra kell következtetnünk, hogy a főiskolán *Simon Antalról*, meg a hangoztatás föltalálásáról ma is azt tanítják, amit tanítottak harminc évvel ezelőtt.

Vizsgáljuk hát meg, őrizzük ellen újból az erről való tudásunkat, állapítsuk meg a történelem adatainak alapján, hogy a gyógypedagógia terméke-e a hangoztató módszer? S mert, mint tudjuk, ez a módszer érintkezésbe jutott az írásolvasás módszerével és *Simon Antallal*, kísérjük végig mind a két módszer fejlődését kezdettől fogva.

Vizsgálódásainkhoz a következő műveket használtuk:

1. *Csáky Elek és Jablonkay Géza dr.*: Vezérkönyv az olvasás és írás tanításához. Singer és Wolfner, Budapest, 1906.
2. *Fekete János*: Népiskolai módszertan. Pécs, 1930.
3. *Jovicza J. Sándor*: Utmutatás az olvasás és írás tanításának jelképes és szótagoló módszeréhez. Singer és Wolfner, Budapest, 1904.
4. *Wesely Ödön*: Népiskolai oktatástan. Lampel Róbert, Budapest, 1917.
5. *Kőrösi Henrik és Szabó László*: Az elemi népoktatás enciklopédiája. Franklin Társulat, Budapest, 1911.
6. *Novák Gyula és Szabó Károly*: Az írvaolvasási módszerek lexikonja. A szerzők sajátja. Budapest, 1911.

7. Magyar Pedagógiai Lexikon (eddig megjelent I. része). Révai irodalmi intézet, Budapest, 1933.

8. *W. Rein*: Encyclopädisches Handbuch der Pädagogik. Hermann Bayer u. Söhne, Langensalsa, 1906.

9. *Ernst M. Roloff*: Lexikon der Pädagogik. Herdersche Verlagshandlung, Freiburg, 1913.

10. *K. Fechner*: Grundriss der Geschichte der wichtigsten Leselehrrarten, 2. Auflage, Berlin, 1900.

A hangoztatás története

A hangoztató módszer föltalálója, *Ickelsamer Bálint* (1500—1537), szülővárosának, a németországi Rotenburgnak az iskolamestere. Mind akik utána foglalkoztak e módszerrel, az ő nyomában járnak.

Ickelsamer »Rechte weis auff's kürtzist lesen zu lernen« (Útmutatás az olvasás leggyorsabb elsajátításához) 1527-ben és »Teutsche Grammatica« című 1533-ban megjelent műveiben ellenzi a betűztető (sillabizáló) módszert, úgy tanítja a hangokat, ahogyan azok a beszédben előfordulnak s elítéli a betűnevek tanítását. »A betűket úgy olvassa a gyerek — mondja, — hogy ne szakítsa meg a hangot addig, míg a szót el nem olvasta és egy betűt se eressen el addig, míg bele nem kapaszkodott a másikba s fűzze láncszemekként valamennyit egymásba.«

Követői: *Jordan Péter* (Leyenschuol, 1533). *Fabritius János* (Büchlein gleichstimmender Wörter, aber ungleichs Verstandes) és *Fuchesperger Ortlof* (Leeskonst, 1542). Az utóbbi éles különbséget tesz a betűalak neve és hangja között. Ügyesen oktatja az iskolamestereket, hogyan vezessék rá tanítványaikat a betűk hangjára és természeti hangokat utánoztat.

Ezek az úttörők azonban szélesebb körben nem hatottak. Munkáságuk látszólag feledésbe is ment. A világ tovább sillabizált s legalább ameddig a mi adataink terjednek, másfél századon át nincs nyoma a hangoztatásnak.

Csak a XVII. század végén, 1689-ben kel életre újból a hangoztató módszer, mégpedig magyar földön, hol *Szönyi Nagy István* száll érte síkra »Magyar oskola« című könyvében.

Szönyi Nagy István ref. pap volt, 1666-ban az utrechti egyetemen tanult, hazatérve több helyen lelkészkedett és tanítóskodott, 1711-től 1718-ig Debrecenben volt pap. Az olvasás tanítását tárgyaló »Magyar oskola« című könyve a szerző neve nélkül Kolozsváron jelent meg 1695-ben s *Toldy Ferenc* adta ki újra a Corpus grammaticorumban.

Hogy *Szönyi Ickelsamertől*, illetve követőitől vette-e át a hangoztatás eszméjét, vagy ő maga termelte ki, nem tudjuk. Bizonyos, hogy ő hangoztatva tanított olvasni s »Magyar oskolájában« erősen ostromozza betűztetve tanító kartársait. Végigsillabizálja a »paradicsomban« szót (pé-a : pa; er-a : ra, para; dé-i : di, paradi; csé-o-em : csom, paradicsom; bé-a-en : ban, paradicsomban) s fölkiált: »Oh mily nagy hiábavalóság és keringő útvesztés. Tizenkét betűvel kimondhatod, miért kell hatvan-

két betűkkel vontatnod és a tanulót fárasztanod. Ötven betűkkel mondasz többet, mint amennyi az írásban találatik.“ Arra inti kartársait, hogy tanítványaikkal a mássalhangzót és a magánhangzót úgy, amint azok egy szótagot alkotnak, betűztetés nélkül mondassák ki egyszerre.

Szönyinek hazájában nem akadt követője. Külföldön meg valószínűleg nem is vettek róla tudomást. Az átböngészett német szakkönyvek legalább nem tudnak róla. Ő is *Ickelsamer* és követőinek sorsára jutott. Őt magát is, könyvét is jóidőre elfelejtették.

A XVIII. században, jöllehet még mindig nem terjed, de már állandóan foglalkoznak a hangoztató módszerrel. A német *Zeidler* 1700-ban, *Ventzke Ernő* 1712-ben, a francia *de Launy Péter* a latin és francia olvasás művészetéről ír könyvében 1719-ben, a német *Hecker Gyula* 1750-ben, az osztrák *Schindler Amand* 1778-ban, mind a mássalhangzók magánhangzók nélkül való kiejtését javasolják. Az 1804-ben elhalt *Hoffmann X. Ferencnek* már kilátása volt, hogy a bajor iskolákban elterjesztik hangoztatási módszerét, de ellenfelei elérték, hogy a módszerét elvetették, sőt még az érte részére megállapított nyugdíjat is megvonták tőle.

A XIX. századnak kellett elkövetkeznie, hogy a már közel háromszáz éves hangoztató módszer jogaihoz jusson, elismertessék és elterjedjen. *Stephani Henrik dr-é* (1761—1850) az érdem, hogy elterjedése hathatósan megindult.

Stephani protestáns teológiát végzett, volt nevelő, Castellben birodalmi grófi hitszónok, a bajor minisztérium megbízásából oktatásügyi szervező, falusi pap, kerületi iskolaszéki és egyházi tanácsos Augsburgban, majd városi pap és országgyűlési képviselő. Magát tartotta a hangoztató módszer föltalálójának, de nem volt az. Mint szervező és újtó tűnt ki.

Szakkönyvekben is találkozunk olyan megállapításokkal, hogy *Stephani* a hangoztató módszer föltalálója. Pedig ő lényegében csak összegyűjtötte, tisztázta és rendezte a módszer évszázados elveit. Főműveiben: »Fibel« (1802) és »Kurzer Unterricht in der gründlichsten und leichtesten Methode Kindern das Lesen zu lernen« (1803) éles különbséget tesz hang, annak jele: a betű és a betű neve között. Az olvasásnál — mondja — csak az előbbi kettőre van szükség. Előbb a magán, azután a mássalhangzókat ismerteti meg s ezeket utóhangok nélkül hangoztatja. Ezekután a kéthangu szótagokra megy át, amikor a hangok előzetes hangoztatása nélkül addig hangoztatja az elsőt, míg az a másodikkal össze nem olvad. Sokan alakították, fejlesztették utána még az olvasástanításnak ezt a módját, de az alapelvek maradtak a régiiek, az *Ickelsameréi*, a *Szönyi Nagy Istvánéi*, a tanítás menete pedig lényegében még ma is ugyanaz, amelyet *Stephani* megállapított.

Stephani módszerét már 1804-ben követte *Olivier L. H. Ferdinánd* (1759—1815) és rövidesen *Krug J. F. Adolf* (1771—1843) hangoztató módszere, de ezek már csak kiágazásai a *Stephaniénak* és bonyolultak.

Stephani ellenfelei közül kiemelkedik *Graser B. János* (1766—1841) aki gyermekkínzásnak nevezte *Stephani* hangoztató módszerét és »Ge-

zisch und Gepfötsch des Lautierens«, valamint »Eine Kritik der bisher üblichen Leselehmethoden« (1805) című, *Stephani* hangoztató eljárását támadó munkáival sok tetszést aratott. De célt nem ért, a módszer most már lassan bár, de föltartóztathatlanul terjedt.

Hazánkban a *Stephani* föllépését követő években *Simon Antal* (1772—1808) hirdette először a hangoztató módszert. »Igaz mester« című 1808-ban megjelent s az írvaolvasást tárgyaló könyve elveti a betűztetést és hangoztatást kíván.

Minthogy *Simon Antal* hatására vonatkozó irodalmi adataira nem akadunk, *Frank Antal dr-*hoz is fordultunk forrásmunkák ügyében. Ő a köszönettel vett útbaigazításai mellett *Simonról* ezeket írja levelében: „*Simon Antal* kétségtelenül érdemes pedagógus, de a hangoztatásnak nem ő volt az első hirdetője. A hangoztatásnak hazánkban való elterjedése pedig nem *Simon Antal* működése idejére, vagy az azt közvetlenül követő időre esik, hanem a XIX. század második felére. Érdemes feladat volna közelebről megvizsgálni azt, hogy mely tényezők vitték bele a valóságba a már régen felfedezett hangoztatást. Ebben lehetett része *Simon Antal* „Igaz mesterének“ is.“

A betűztető (sillabizáló) rendszer egész Európában a XIX. század elejéig uralkodott s hazánkban a század közepétől kezdve a hetvenes években inog csak meg széles körben, romjain csak ekkor kezd fölépülni a hangoztatással kapcsolatos írvaolvasás.

Az írvaolvasás története

A hangoztató módszernek *Stephani* által megindított terjesztését nemsokára követte az írvaolvasás módszerének terjesztése. *Graser B. János* (1766—1841) volt ennek a leghathatósabb terjesztője, ugyanaz a *Graser*, aki *Stephani* hangoztatását támadta.

Graser B. János Bajorországban r. kat. pap és teológiai tanár, majd az iskolai közigazgatás irányítója és iskolafelügyelő volt. Az elemi iskolától az egyetemig többféle iskolában tanított. Foglalkozott siketnémákkal is és épen a velük való foglalkozásból folyóan tulajdonított olyan nagy fontosságot a beszédszervek helyzetének. Ez módszerének mesterkéltségére vezette, amennyiben a betűk alakjait a száj alakulásaival hozta összefüggésbe, ami eltévelyedés volt. Az a törekvése, hogy a siketnémaoktatás a népiskolára és a népiskolai tanítóságra utaltassék, eredménnyel járt. Bajorországban a tanítóképzők jó sokáig siketnémaintézetekkel voltak összekötte s a tanítójelöltek rendes oktatás révén megismerkedtek a siketnémaoktatás elemeivel is, míg a tapasztalat nem igazolta, hogy a siketnémaoktatás külön intézeteket kíván. A siketnémaoktatásról írt munkája: „Der durch Gefühl und Tonsprache der Menschheit wiedergegebene Taubstumme“ (1829).

Mint *Stephaniról* olvassuk itt-ott, hogy ő a hangoztató módszer föltalálója, épúgy találkozunk nevelésoktatási munkákban néha azzal a megállapítással is, hogy *Graser* az írvaolvasás módszerének a föltalálója. De mint *Stephani* nem volt a hangoztatásnak, úgy *Graser* sem volt az írvaolvasásnak föltalálója. Jóval előtte Német-, Francia- és Angolországban is alkalmazták már módszereket, melyekkel az írást és olvasást együtt tanították.

Montaigne Mihály (1533—1592), a nagy francia tudós és pedagógus beszéli már, hogy őt írni és olvasni egyszerre tanították. De sürgette már a kettőnek együtt való oktatását *Ratke Farkas* (1571—1635) és *Comenius Amos János* (1592—1670) is. A már említett francia *de Launay Péter* meg 1719-ben megjelent „Méthode ou l'art d'apprendre á lire le francais et le latin“ című és 1750-ben megjelent „Alphabet pour les Enfants“ című munkáiban nemcsak ajánlja az írvaolvasást, hanem utasításokat is ad a tanításához. Angliában *Bell András* (1752—1832) és *Lancaster József* (1771—1838) a nyomtatott betűalakokat az olvasásuk tanításával egyidejűleg homokba rajzoltatták tanulóikkal. Ezek-től kezdve *Graserig* az írvaolvasással foglalkozó művek egész sora jelent meg.

Graser írásai az írvaolvasásról 1817 és 1840 között jelentek meg, őt tehát a magyar *Simon Antal* (1808), sőt még *Harnisch W.* (1813) is megelőzte.

Simon Antal (1872—1808) a Győr melletti Ujfaluban született. Előbb piarista, majd győregyházmegyei világi pap volt. Bécsben sajátította el a siketnémák oktatását. 1802-ben igazgatója lett a siketnémák akkor megnyílt váci kir. orsz. intézetének. 1808-ban a király kinevezte pankotai apáttá s még ugyanazon évben meg is halt.

Simon Antal írvaolvasási módszerét tartalmazó könyvének címlapja: »Igaz mester, aki tanítványait igen rövid idő alatt, minden unalom nélkül egyszerre írni is, olvasni is megtanítja. Írta a magyarok hasznára *Simon Antal* győri megyebeli világi pap és a m. k. siketnéma intézet igazgatója Vácon 1807. Budán nyom. az univ. bet. 1808.«

Ez a könyv nem a hangoztatás érdekében íródott, mint sokan tudni vélik, hanem az írvaolvasás szolgálatában. Ennek volt lelkes hirdetője.

Hogy mi indította *Símont* módszerének kidolgozására, azt ő könyvében így adja elő: „Üres óráimban a kisdedeknek mostani tanítási módját megvizsgálván és az én tanításom módját az olvasásban azokéval egybevetvén, akik halló gyermekeket oktatnak, azt találtam, hogy ők én tölem és tanítóimnak munkáitól oly messze vannak, mint ég a földtől. Az első és szembetűnő hiba az olvasásra való tanításban az, hogy a természet rendje megfordítottatik és előbb a nyomtatott, azután az írott betűk vétetnek elő az iskolában. Mintha könnyebb volna a nyomtatást, hogysen az írást majmozni. Más az, hogy mindeddig a gyermekek elméje a betűknek pusztá nevével kínoztatik, anélkül, hogy ugyanazon tanulandó betűket egyszersmind rajzolni is tanítanak: holott az emberi elme olyantulajdonságokkal is bír, hogy azt sokkal előbb megtanulja, amelynél több érzékenységek foglalatoskodnak.“ A hangoztatásról az volt a véleménye, hogy „minden betű azon néven taníttassék, aminéművel előfordul az olvasásban.“ Minden betűnek csak egy hangértéket tulajdonított.

Hogy teljesen a saját maga eszmei kezdeményezéséből írta-e könyvét *Simon Antal*, vagy az írvaolvasás irodalmának hatása alatt állott, — ki dönthetné el bizonyossággal? A könyv főnti idézete mindenesetre amellet szól, hogy íróját nem idegen hatások hanem a saját tapasztalatai, élményei tették az írvaolvasás szószólójává. Az »Igaz mester« megjelenésének idejében a hangoztatás Bajorországból kiindulva már terjedt és míg *Graser* ellenezte *Stephani* hangoztató módszerét, vele egyidőben *Simon*, mint látjuk a főnti idézetből, haladottabb szellemben, a hangoztatás alapján állott.

Az »Igaz mesternek« nem volt hatása, követőre nem talált. Íróján is beteljesedett az új eszmék hirdetőinek sorsa: a saját hazájában nem lett próféta. Fiatalon, könyve megjelenésének esztendejében halt meg s mintha vele együtt eltemették volna könyvét is. Az írvaolvasás hazánkban csak a kiegyezés után indult meg nagyobb lendülettel a hangoztatással együtt. De akkor sem a magyar *Simon Antal*, hanem a német *Graser B János* fémjelzésével. *Bárány Ignác* (1833—1882) és *Gönczy Pál* (1817—1892) voltak legelkesebb terjesztői.

A hangoztatás és írvaolvasás föltalálásának és terjesztésének kapcsolata a gyógypedagógiával

Adtuk a hangoztatás és az írvaolvasás módszerének rövid történetét. Nézzük most már a módszerek és a gyógypedagógia közötti kapcsolatokat a múltban.

A hangoztatás és a gyógypedagógia.

Ha tudjuk, hogy *de l'Epée K. Mihály* (1712—1789) siketnémák számára Párisban 1770-ben *Haiiy Bálint* (1745—1822) vakok részére ugyancsak Párisban 1784-ben, *Guggenbühl J. Jakab dr.* (1816—1863) pedig szellemileg fogyatékosok számára Svajcban, Interlaken mellett 1839-ben létesítette az első intézetet, akkor szembeszökően megvilágosodik előttünk, hogy a hangoztató módszer föltalálása (1527) harmadfél századdal előzte meg a párisi intézeteket, a gyógypedagógia rendszeres művelésének első sarjadzásait.

Azonban, ha időbelileg távol is esik a hangoztatás föltalálása a gyógypedagógia rendszeres művelésének megkezdésétől, azért még mindig fakadhatott a gyógypedagógia talajából. Mert fogyatékosok mindig voltak, valamennyire és valamiképen mindig foglalkoztak velük s annak a foglalkozásnak, bármilyen volt is, szükségképen alkalmazkodnia kellett nem rendes testi-lelki állapotú alanyaihoz, tehát a rajtuk, velük gyakorolt munka gyógypedagógiai munka volt. Szóval gyógypedagógia volt már a mohácsi vész idejében is, mikor a hangoztatást föltalálták és volt azután is, mikor az idők folyamán a gyakorlatba beférkőzni semmikép nem tudó, feledésbe menő módszert úgyszólván újból meg újból föltalálták. Ez volt az oka annak, hogy végigkísértük a fejlődését, kutatva, keresve, hátha itt-ott talán mégis van valami köze hozzá a gyógypedagógiának.

De mit láttunk. A hangoztatásnak sem a föltalálásában, sem a fejlődésében, egészen a kifejlesztett alakban való elterjedéséig, *Stephaniig*, sehol semmi nyoma sincs sem az érzékszervileg, sem az értelmileg vagy erkölcsileg fogyatékosok nevelésoktatásának. Nem az ily fogyatékosokkal való foglalkozás szülte, nem az ő céljaikra alkották meg, nem velük foglalkozó emberek találták föl, szóval semmiféle gyógypedagógiai vonatkozást, érintést nem találtunk sem magában a módszerben, sem alkotóiban, sem azok munkásságában.

Téves tehát *Tóth Zoltán dr.*-nak az a megállapítása, hogy a hangoztató módszer a siketnémák oktatásából indult útjára, hogy a gyógypedagógiából sarjadt. S természetesen eszik vele együtt a gyógypedagógiai tanárképzőnek *Simon Antalról*, mint a hangoztatás föltalálójáról szóló és bevezető sorainkban említett régi tanítása, nemkülönben a *Csáky Elek* és *Jablonkay Géza dr.* „Vezérkönyvének“ ugyancsak ott említett hasonló értelmű megállapítása is.

Az írvaolvasás és a gyógypedagógia.

Mint láttuk, az írvaolvasás sem fakadt a gyógypedagógia talajából.

Azonban, ha az általunk keresett lényegben, a föltalálásban nem is, de a terjesztésében már igenis találunk érintkezést közte és a gyógypedagógia, nevezetesen közte és a siketnémaoktatás között. Mert, aki Magyarországon először hirdette, *Simon Antal*, a siketnémák váci intézetének igazgatója volt s ő elgondolásaiban a siketnémák oktatására helyezkedett, abból vette az irányítást. És aki a módszer terjedését aztán hathatósan eredménnyel megindította, *Graser B. János*, mint láttuk, szintén sokat foglalkozott siketnémákkal s őt írvaolvasási módszeres eljárásaiban mélyen befolyásolta ezeknek oktatása.

Ennyi az, ami az írvaolvasás és a gyógypedagógia közötti kapcsolatról történeti alapon megállapítható. A föltalálás tehát itt sem indult a gyógypedagógiából, azaz a siketnémák oktatásából, de a módszer terjesztői a siketnémák oktatásában szerzett tapasztalatokból merítettek meggyőződést, hitet és erőt mozgalmak megindításához.

Simon Antal méltatása

Mint hogy *Simon Antal* működése az a pont, ahol úgy a hangoztatás, mind az írvaolvasás érintkezésbe jut a gyógypedagógiával, nevezetesen a siketnémaoktatással s az ő »Igaz mesterére« alapították a távoli és közelebbi múltban is mindig a most megvilágított téves allításokat, állapítsuk meg történelmi értékkel, mi része volt hát neki az e módszerek föltalálása, illetve terjesztése körüli mozgalmakban? Meg kell ezt tennünk azért, hogy hazai nevelésoktatásunkban kiemelkedő egyéniségének igazságot szolgáltatassunk, nagy érdemeit a nevelésoktatás története számára általában, de a magyar gyógypedagógiai története szempontjából különösképen is leszögezzük.

Történeti tényekként megállapíthatók a következők:

1. *Simon Antal* nem volt sem az írvaolvasásnak, sem a hangoztatásnak a föltalálója, de az írvaolvasás hirdetésében ő közel egy évtizeddel előtte járt a törekvéseiben nála szerencsésebb *Graser B. Jánosnak*, a módszer általánosan elismert eredményes nagy terjesztőjének.

2. Az írvaolvasás módszerének Magyarországon *Simon Antal* volt az első úttörője.

3. A hangoztatást is az elfeledett *Szőnyi Nagy István* óta, 1695 óta *Simon Antal* hirdette hazánkban először.

Megállapítások a fonomimika eredetéről

A fonomimika is a gyógypedagógiából sarjadt, — mondja *Tóth Zoltán dr. S* nem marad egyedül itt sem megállapításával.

Weszely Ödön Népiskolai oktatástanában (1917) ezt írja: „A franciáknál *Grosselin*, a siketnéma gyermekek tanítása alkalmával az Abctanítást úgy igyekezett megkönnyíteni, hogy minden betűt valamely oly szóval kapcsolatban mutatott be, melynek jelentését a tanuló szemlélhette s taglejtésekkel (mimikával) ki is fejezhette.“ *Weszely* ezzel nem állítja ugyan azt, hogy *Grosselint*, a fonomimika föltalálóját siketnémákkal való foglalkozása vezette találmányára, de mert a fonomimika eredetéről szólván mást nem mond, az olvasó így értelmezi szavait.

Fekete János meg Népiskolai módszertanában (1930) a fonomimika eredetére nézve ezeket mondja: „A fonomimika föltalálója *Grosselin* francia orvos, ki találmányával a siketnéma gyermekek tanítását akarta megkönnyíteni. Hazánkban magyar nyelvre és érzékű gyermekek számára átdolgozva *Tomcsányiné Czukrász Róza* honosította meg a fonomimikát.“

Azzal a megállapítással is találkozunk a magyar meg a német szakirodalomban is, hogy *Grosselin* siketnémaintézeti tanár volt.

Siketnémaintézeti tanáraink körében pedig az a csendes meggyőződés él, hogy *T. Czukrász Rózát*, a fonomimika magyarországi meghonosítóját a siketnémák váci intézetében szerzett tapasztalatai indították a fonomimika szellemében való munkálkodásra.

A dolognak végére járandó, kutattunk utána a fonomimika történetében. Nagyon hamar végeztünk. A fonomimikának megírt története nagyon kicsi, nagyon rövid. Az eszme Franciaországban kelt életre és Magyarországon virágzott ki teljesen. Seholsem terjedt el a fonomimika annyira, Franciaországban sem, megközelítőleg sem, mint nálunk. A németeknél nem vert gyökeret, irodalmuk is alig foglalkozik vele. A magyar oktatásügy irodalmában pedig a kérdés bennünket érdeklő történeti részét teljesen kimerítik *T. Czukrász Róza* írásai. A fonomimika eredetének s multjának alábbi ismertetésében az ő írásaira, valamint a vele e tárgyban folytatott levelezésünkből származó adatokra támaszkodunk. Megjegyezzük, hogy *T. Czukrász Róza* — mint írja — *Grosselin* életrajzi adatait a nagy embebarátot személyesen ismerő élet-

írójának, *Bourgin L. A.*-nak »Augustin Grosselin notice biographique« című könyvéből merítette.

A fonomimikának a magyar gyógypedagógiában való szerepét illetőleg *Éltes Mátyás*, az állami kiségitő iskola igazgatója és *Szabó Károly*, az állami gyógypedagógiai intézet igazgatója is volt szíves adatokat nyújtani.

A fonomimika föltalálása

A fonomimikát *Grosselin Ágoston* (1800—1870) találta föl 1861-ben. *Grosselin* Franciaországban, Sedanban született. Okleveles ügyvéd volt, de hajlama és nemes, emberies érzése a nevelésoktatás és az emberi nyomorúság enyhítésének területére vonzották. Egy nagy élet fáradhatatlan munkásságát fejtette ki e téren. Nem volt siketnémaintézeti tanár. Általában nem vállalt soha semmiféle hivatalos nevelői, oktatói alkalmazást.

Életpályáját mint hírlapíró kezdte s mint ilyen, különösen a gyorsírást művelte, tökéletesítette. Az oktatási pályához való vonzalma arra indította, hogy vidéken nevelőintézetet nyisson. Itt különösen a történelmet és a földrajzot tanította eredeti, szemléltető módon. Néhány év múlva azonban anyagi okok miatt megszüntette intézetét s előbbi életpályájára tért vissza. Nyolc gyermekét és számos unokáját maga tanította írni, olvasni. Legnagyobb fiának egészen az érettségig ő volt egyedüli tanítója.

Élénk részt vett kora minden emberbaráti mozgalmában. 1849-ben a jótékonyági hivatal igazgatójává nevezték ki, 1852-ben pedig tagja lett a siketnémák nevelésére és oktatására alakult országos társulat tanácsának. Nagyon érdekelte a siketnémák oktatása s tanítási eszközöket is készített oktatásukhoz. A vakok javára is dolgozott. Az egyes hangokat egy jeggyel, egy betűvel jelölve szerkesztett számukra pontabécét (fonetikus ábécét). Gyermekkertek létesítésében buzgólkodott s írt irodalmi értékű népművelési munkákat is.

Ő maga legértékesebb alkotásának a fonomimikát tartotta. Egy élénk eszű, érzékeny kis unokájának tanítása közben találta föl. Észrevette, hogy a gyereket leginkább az riasztja vissza az olvasás tanulásától, hogy a hangok és betűk az ő számára elvont fogalmak. Igyekezett hát minden hanghoz egy olyan eszmét kapcsolni, mely a tanítást vonzóvá teszi. Ily módon élénkítve a hangok fölfogását, beszédét önkénytelenül s kezdetben talán egészen öntudatlanul olyan természetes kézmozdulatokkal kísérte, amily mozdulatok a beszéd anyagától elválaszthatlanok s amilyenekkel az emberi természetből kifolyólag a szóban lévő beszédanyagot kíséreni szoktuk.

Kis unokáját ölében tartva azt mondta:

— Láttad a multkor a macskát a kerítésen, mikor a kutyát megugatta? Hallottad, amint a macska karmaival a kutya felé kapva így tett: *f . . .*

— Igen, nagypapa, így tett a macska: *f . . . s ő*, a kicsi is utánnoztta kezével a mozdulatot.

A gyerek a mese hatása alatt egész lélekkel figyelt. Könnyebb volt neki a fölfogás, a kifejezés, ha szellemi munkája közben cselekvési vágyát és utánzási ösztönét is kielégíthette.

Ekkor támadt *Grosselinnek* az a kitűnő, messze kiható ötlete, hogy ezeket a mozdulatokat a hangok összekapcsolására, szótagok, szavak alkotására is fölhasználja. A gondolatot tett s a tettet siker követte. Így keletkezett a fonomimika.

Grosselin a módszerét legelőször egy gyermekmenedékhelyen próbálta ki s miután annak hasznavehetőségéről a tömegoktatásban is meggyőződött, terjeszteni kezdte az elemi iskolai tanítók között.

Hogyan került a fonomimika a siketnémaoktatással kapcsolatba?

Egy zárdában akadt a gyermekek között egy siketnéma lányka, aki halló társaival együtt gyakorolta a fonomimikai jeleket. Ezt a kislányt *Grosselin* magához vette s a fonomimikai jelekkel beszélni tanította. Később több siketnéma gyerekkel is tett kísérletei azt a meggyőződést érlelték meg benne, hogy az érzékű gyermekek között tanuló siketnémák oktatása és nevelése tökéletesebb, mint a csoportosan együtt nevelt, tanított siketnémaké, továbbá, hogy a jelbeszéd nem hogy akadályozná, de nagyban elősegíti a hangos beszéd megtanulását és a szájrólolvasást is. Így vált hirdetőjévé a siketek és hallók együttes oktatásának.

Elvei miatt a siketnémaintézeti tanárok támadták *Grosselint*, de ő mint elveinek törhetetlen rajongója, életének hátra lévő részét egészen azok érvényre juttatásának szentelte. Az elemi iskolai tanítókhöz fordult s akik a fonomimika alkalmazásával tanítottak, azokat Isten nevében kérte, fogadjanak iskoláikba oktatásra egy-két siketnéma gyermeket is. Majd ezeknek az így oktatott gyermekeknek a segélyezésére és iparosokká váló képzésére 1866-ban egy ma is működő egyesületet (Société pour l'enseignement simultané des sourds-muets et des entendants-parlants) alapított. Szegény gyermekeket összegyűjtve nyilvános előadásokon, kiállításokon (Párisban az 1867-iki világkiállításon) siketnémákat tanítva hirdette, terjesztette eszméit s apostolkodott élete végéig.

„Különös — írja *Bourgin*, az életírója, — ő maga nekem számtalan esetben bizonyította, hogy mikor módszerét, jelképes ábécéjét megalkotta, csupán az érzékű gyermekek lebegtek szemei előtt,“ mégis mint látjuk, későbbi munkálkodásában a fonomimika, mint olvasási módszer elhomályosodik s kiindulásul, eszközévé válik egy, az említett egyesület révén Franciaországban még ma is működő mozgalomnak, melynek célja a hallók és siketek együttes oktatása.

„*Grosselin* eszméinek Franciaországban ma legbúzóbb híve és terjesztője — írja *T. Czukrász Róza* a Néptanítók Lapja 1932. évi 133. lapján, — *Debray E.*, a siketnémák asniéresi intézetének igazgatója, aki egy mozgalmat terjesztő úttjáról hazatérve, arról értesít, hogy a fono-

mimika széped terjed s különösen a gyöngelméjűek iskoláiban érnek el vele sikereket. Ugyancsak *Debray* egy kis füzetben utasításokat ad a siketnémák és épérezkűek együttes oktatására. Mindössze néhány oldalnyi szakismeretre van szükségük az elemi iskolai tanítóknak, hogy iskoláikban az épérezkű gyermekek között egy-két siketnéma gyermeket a fonomimika segítségével megtanítsanak írni, olvasni, beszélni s más elemi ismeretekre.“

A fonomimika multja hazánk gyógypedagógiai intézeteiben

Hazánkban a jelképes olvasástanítás multja *Erdélyi Indali Péterig* (1824—1884) nyúlik vissza. Az ő ábécéskönyve képes és „Egészen új szerkezetű ábécé, vagyis vezérkönyv az olvasnitanításban és tanulásban“ (1852) című könyve természeti hangok utánzásával könnyíti meg a beszédhangok kiejtését (a kigyó sziszegése = *sz*, az óra ketyegése = *t*) s mesékkel teszi érdekessé a tanítást. Tehát akár csak *Grosselin*, de mimika nélkül.

A mimikát *T. Czukrász Róza* hozta *Grosselin* nyomán. Első könyve „A phonomimikai hangoztatási eljárás módszertana“ 1899-ben jelent meg.

Nem kísérjük tovább a fonomimika történetét. Csak a hazai gyógypedagógiával való kapcsolatait keressük még. Nem foglalkozunk tehát *T. Czukrász Rozdnak* a hazai olvasástanítás terén kifejtett és oktatásügyi íróink által nem eléggé méltányolt korszakalkotó munkásságával sem, hanem megvizsgáljuk azt a már említett és gyógypedagógiai körinkben lappangó meggyőződést, hogy *T. Czukrász Róza* a siketnémák váci intézetében egy rokon növendéknél tett látogatása alkalmával a siketnémák jeleléseiből szerzett benyomások és tapasztalatok hatása alatt kezdte volna meg művelni a fonomimikát.

T. Czukrász Róza errevonatkozólag leveleiben a következőket írja: „Én a siketnémák váci intézetében soha nem jártam, ott tanuló Czukrász Irén nevű rokonomat soha meg nem látogattam. Az a sejtésem, hogy, mint az máskor is megtörtént, összetévesztettek a kis Irénkének legidősebb és ugyancsak tanítónő nővérével, aki hűgát látogatva az intézetben megfordult. Irénke anyja egyszer meglátogatott Kolozsvárott s tekintettel megsiketült és a beszédet már felejtő kis lányára, szeretett volna a siketnémák közeli intézetében egy tanítást meghallgatni. Az ő kedvéért kértem és kaptam engedélyt vele együtt egy tanítás meghallgatására a siketnémák kolozsvári intézetében. De az ott szerzett benyomások nem voltak és nem is lehettek befolyással az én módszerem kialakulására, mert abban az időben (még módszertani vezérkönyvem kiadása előtt) litografált jegyzeteim nyomán nemcsak Kolozsváron, de vidéken is több helyen tanítottak már az én módszerem szerint.“

Ez tehát a *T. Czukrász Róza* könyvének megjelenése, 1899 előtt történt s ezzel összevág a siketnémák váci intézete igazgatóságának az

értésítése, mely szerint Czukrász Irénke 1900-tól 1907-ig volt az intézet növendéke, abban az időben tehát, amikor a fonomimika már országszerte ismert volt.

A magyar gyógypedagógia területére néhai *Kelemen Ignác*, a budapesti Állami Kisegítőiskola tanára hozta először a fonomimikát 1901-ben. Érdekes, hogy őt egy gyöngéelméjű siket tanítványának elmaradottsága készítette a módszernek Mátyásföldön, *T. Cukrász Róza* iskolájában való tanulmányozására.

Kelemen eleinte lelkesedett a fonomimikáért és a Gyógypedagógiai Szemle 1901. évi 95. lapján „A phonomimicai módszer a hülyék és gyengétehetségűek oktatásának szolgálatában“ címen írt cikkében ajánlja alkalmazását a gyöngéelméjűek oktatásában. *Éltes Mátyással*, a kisegítő iskola igazgatójával együtt folytatott kísérletezések után azonban *Kelemen* 1903-ban *Éltessel* együtt abbahagyta a fonomimikai gyakorlatokat, mert azt tapasztalták, hogy megterhelik a gyerekeket, a jeleket nehéz velük elsajátíttatni s ha elsajátították, nehezen hagyják abba a jelelést. Ugyanezen időtájt és hasonló értelmű megokolással a budapesti Áll. Gyógypedagógiai Intézet tanári testülete határozatilag vetette el a fonomimikát. *Szabó Károly* kezében kelt újból életre a fonomimika a budapesti Állami Gyógypedagógiai Intézetben 1909-ben s azóta ott (eleinte ugyan egy-egy évi megszakítással) mindmáig alkalmazzák.

Siketnémaintézeinkben sohasem jutott szóhoz a fonomimika.

A Vakok József Nádor Kir. Orsz. Intézetében *Kirschenhetuer Ferenc* 1903-ban *T. Czukrász Róza* nyomán a vakok oktatására formálta át a módszert s később míg írvaolvasás tanításával foglalkozott, két éven át alkalmazta is. De azóta nem tanítottak vakokat ezzel a módszerrel. (Idevonatkozó dolgozatokat láss a Siketnémák és Vakok Oktatásügye 1930. évi 7. és 68., 1931. évi 230 és 1932. évi 34. lapjain, valamint a Magyar Gyógypedagógia 1931. évi 1—4. számában *Kirschenheuter Ferenc* és *Zsenati Dezső* tollából).

A fonomimika föltalálásának és terjedésének kapcsolata a gyógypedagógiával

Adtuk a módszer föltalálásának történetét és a hazai gyógypedagógiával kapcsolatos multjának ismertetését.

Az adatokból megállapítható, hogy a fonomimikát nem a fogyatékosokkal való foglalkozás szülte, nem az ő céljaikra alkották meg, nem siketnémaintézeti tanár találta föl, hanem érzékű gyermek oktatása vezetett rá egy emberbarátot, ki azt érzékűek oktatására alakította ki; megállapítható továbbá, hogy a fonomimikának sem fejlődésére, sem hazánkban való meghonosodására, elterjedésére a siketnémaoktás és általában a gyógypedagógia hatással nem volt. A fonomimikát a gyógypedagógia, ahol alkalmazta, az érzékűek oktatásából vette át.

Téves tehát *Toth Zoltán dr.*-nak az a megállapítása, hogy a fonomimika a gyógypedagógiából sarjadt s hogy megindításában része volt

a gyógypedagógiának; tévesek, illetve félreértésre alkalmasak *Fekete János* és *Weszely Ödön* könyveinek a fonomimika eredetét a siketnémák oktatásával kapcsolatba hozó megállapításai és téves az a föltevés is, hogy *T. Cukrász Rózát* a siketnémák intézetében szerzett benyomások és tapasztalatok indították volna a fonomimika művelésére.

A kefekötés és kosárfonás tantervi anyagának tervezete

Az ifjú vakok tanintézetei részére kiadott tantervnek kezdettől fogva nagy hibája volt, hogy az ipari képzésre és foglalkoztatásra utasításokat egyáltalán nem tartalmazott. Az oktatómesterekre volt bízva, hogy mennyit és hogyan tanítsanak. Ennek folytán az ipari képzés és oktatás intézeteinkben hiányos volt és rendszertelenül folyt le.

Oktatásügyünket kívántam szolgálni tehát, amidőn hosszú évek tapasztalatai nyomán a kefekötésből és kosárfonásból összeállítottam a vakok ipariskolái részére azt az anyagot, amelyet az átlagos tehetségű vak elsajátíthat.

A tantervi anyagot gyakorlati és elméleti részre osztottam fel. A növendék a gyakorlati részt a műhelyekben, az oktatómestertől sajátítja el, míg az elméleti részt az igazgatónak, vagy az iparüzem vezetésével megbízott tanárnak kell ismertetnie. Az igazgatónak szorosan bele kell kapcsolódnia a növendékek gyakorlati ipari képzésébe s a mestereket állandóan ellen kell őriznie abból a szempontból is, hogy a megállapított anyagot tényleg elvégezték-e s a növendékek képesek-e önállóan elvégezni a gyakorlati részben előírt munkálatokat.

Az anyag összeállításánál nagy figyelmet fordítottam arra, hogy az egyes osztályok gyakorlati anyaga szerves összefüggésben legyen az elméleti résszel. Ügyeltem arra is, hogy a növendékek teljesen tisztában legyenek azokkal az anyagokkal, amelyekkel dolgoznak. Helyes fogalmuk legyen az anyagok külalakjáról, megismerjék a nyersanyagok lelőhelyét, termelését és feldolgozását az anyagok tulajdonságait és felhasználási lehetőségeit.

Hiszem, hogy amennyiben az alább közölt anyagot rendszeresen feldolgozzuk, úgy nyugodtan bocsájthatjuk útjára növendékeinket, mert oly ismeretek birtokába jutottak, melyek segítségével, mint önálló iparosok az életben is boldogulni tudnak.

A kefekötés tananyaga

I. osztály

Gyakorlati rész:

Pamatszedés cirokból, gyökérből és lószőr hulladékból. Különböző bekenőkefék behúzása. 0-ás, 4-es, 5-ös és más fajta cirokból és gyökérből.

A cirok- és gyökérhulladék kikészítése: rázás, göngyöletszedés, tépés, fésülés.

Elméleti rész:

A kefekötés anyagának felosztása: nyerstermények, félgyártmányok és tartozékok. A seprücirok termesztése. Gyökérananyagok: magyargyökér, mexikói gyökér és rizsgyökér. A ló természetrajzi ismertetése. A lószőr: lófarok, sörény és csüd szőr. A lószőr minőségének meghatározása. A lószőr termelése és kikészítése, húzása. Mesterséges lószőr. A kefefákról általában. A tölgy, bükk, kőrisfa és szilfa természetrajzi és ipari szempontból való ismertetése. Drót, szeg, csavar. A gyökéráruk kalkulációja. Beszerzési források.

II. osztály

Gyakorlati rész:

Gyökéráruk: marhakefe, kannakefe, klozettkefe, különböző gépkefék.

Lószőrárúk: fényesítő, kályhafényesítő.

Fibriszárúk: sárkefe, körömkefe, fegyverkefe, mosókefe, marhakefe.

Sörteárúk: sárkefe, körömkefe, fegyverkefe.

A lószőr- és sörte hulladék kikészítése.

A kikészített lószőr és sörte rázása és keverése fibrisszel, esetleg más anyagokkal. A kevert anyag kikészítése, kifésülése és osztályozása hosszúság szerint.

Elméleti rész:

A sertés természetrajzi ismertetése. A sörtéről általában. A sörte értékének meghatározása. A sörte termelése. Különböző sörtefajták: magyar, német, orosz, kínai, indiai, stb. sörték. Mesterséges sörték. A A növényi szálas anyagokról általában. A fibrisz, (fiber, fibre). Eszparto (alfafü) az eszpartófű és fibrisz keverése.

A jávorfa, nyirfa, hársfa, égerfa, nyárfa, fűzfa és a különböző fenyőfák ismertetése természetrajzi és ipari szempontból.

Szál, fonál, enyv, zsinór, spiritusz.

A tanult kefefélék kalkulációja. Anyagbeszerzési források.

III. osztály

Gyakorlati rész:

Gyökérárúk, korszómosó, szőnyegkefe, éles mosó.

Lószőrárúk: kéziseprű, szobaseprű, kőművesmeszelő, nőimeszelő, lókefe.

Sörteárúk: lókefe, padlófényesítő (parkettakefe), üveg- és korszómosó.

Fibriszárúk: szőnyegkefe, hordómosó, pohármosó, füstcsőkefe, ruhakefe.

Sziámárúk: füstcsőkefe, szőnyegkefe. A fibrisz- és sziámkeverékből készített különböző kefék.

A csökkentlátásúak kiképzése a szurokmunkában.

A lószőr és sörte kikészítése és keverése a célnak megfelelőleg 10 cm. hosszúságig. A lószőr és sörte keverése fibrisszel, esetleg más növényi anyagokkal.

Elméleti rész:

A nyersörte kikészítése: felosztás, kifésülés, egyenesrekötés, főzés, szárítás, felverés, húzás (zupfolás). A kecske és a szarvasmarha természetrajzi ismertetése, A kecske- és marhaszőr. A kecske és marhaszőr kikészítése.

A piasszavák, sziámrost, madagaszkár és kókuszrost, bazin (bassine).

A körtefa, cseresznyefa, szilvafa és tiszafenyő természetrajzi és ipari ismertetése.

Szurok, kitt, sellak.

A tanult kefefélék kalkulációja. Nyersanyag beszerzési forrás.

A kefe- és ecsetkészítők ipari betegségeiről.

IV. osztály

Gyakorlati rész:

Lószőrárúk: pohármosó, korszómosó, falporoló, kalapkefe, ruhakefe, óráskefe, kerékpártisztító és különböző gépkefék.

Sörteárúk: kenyérmosó. billiárdkefe, ruhakefe, hajkefe, fürdőkádkefe, hátmosókefe, emelt padlófényesítőkefe és különböző gépkefék.

Piasszáva árúk: aszfaltseprű, cséplőgépkéfék.

Bazinárúk: hordómosókefe, szőnyegkefe és klozettkefe.

A csökkentlátásúak kiképzése az ecsetkészítésben.

A lószőr és sörte kikészítése, keverése és fésülése 10 cm-en felüli anyagból. A lószőr és sörte keverése fibrisszel, esetleg más anyagokkal.

Elméleti rész:

Borzszőr, nyestszőr, cobolyszőr, görényszőr, mókusszőr, szkunksz-
szőr, vidra- és csincsillaszőr ismertetése nagy vonásokban, használata a
kefekötő és ecsetkészítő iparban.

Külföldi fák: ébenfa, mahagóni, olajfa, palisander- és cédrusfa ismertetése a kefekötő ipar szempontjából. Az ecsetszárról általában.

A szaru, békateknő, elefántcsont, kaucsuk és celluloid használata a kefekötő és ecsetkészítő iparban.

Hüvelyek, szorítók, gyűrűk és bádogok.

A tanult kefefélék kalkulációja.

Nyersanyag beszerzési források.

Értékesítési lehetőségek.

A kosárfonás tananyaga

1. osztály

Gyakorlati rész:

Anyagválogatás, anyagelőkészítés, gyümölcszállítókosarak fenék-készítése, 5—10 kg-os gyümölcszállítókosarak készítése, gazdasági kosarak fenekének készítése, különböző nagyságú gazdasági kosarak. Ezek a munkák zöldvesszővel végzendők. A szükség szerint vesszőhántás.

Elméleti része:

A fűzfa természetrajzi leírása. A fűz felhasználási lehetősége a mezőgazdaságban és az iparban. A nemes fűzvessző termesztésének közgazdasági fontossága. Az éghajlati és talajviszonyok befolyása a kosárfűz termesztésére. A fűz természetes szaporodása. A fűzfajták megválasztása. A kosárfonásnál logjobban használható fűzfajták: kenderfűz, (*Salix viminalis*) sárga királyfűz (*S. viminalis regalis*), mandulafűz (*S. amygdalina*), biborfűz (*S. purpurea*), babérfűz (*S. lucida*), kecskefűz (*S. caprea*). A kenderfűz és keresztezései: biborkenderfűz (*S. purpurea viminalis*), mandulakenderfűz (*S. amygdalina viminalis*), kecskekenderfűz (*S. caprea viminalis*) az amerikai fűz (*S. americana*) kaspifűz (*S. peuinosa acutifolia*), törékeny vagy csőregefűz (*S. fragilis*), molyhosfűz (*S. dasyclados*), a fehér vagy tisztaifűz (*S. alba*) és válfajjai: az ezüst-levelűfűz és kötőfűz (*S. argentea*, *S. vitellina*)

II. osztály

Gyakorlati rész:

A szükség szerint zöldvesszőből különböző kosarak készítése, szenes kosarak készítése. Különböző méretű kerek- és szegletes karkosarak, svajci karkosarak szegletes és kerek formában, asztali kenyérkosarak, szakajtókosarak, szegletes fatartókosarak, pincetokok készítése az adott méretek szerint, különböző nagyságú üvegek befonása. Kisebbitési munkák és a szükség szerint vesszőhántás.

Elméleti rész:

A fűztelep talajának előkészítése: forgatás (rigolozás), sánctmívelés, a talajvíz levezetése, a gyepes területek előkészítése. A fűztelepítés, magvetés és dugványozás, az őszi és tavaszi dugványozás, a dugványok készítése, a dugványozás végrehajtása, a fűztelenítés költségei. A fűz ápolása (gyomirtás) és trágyázása. A fűzvessző betakarítása: a télimetésés előnyei, a nyári és tavaszi metszés hátrányai, a metszés végrehajtása, a vessző osztályozása. A tanult kosáráruk kalkulációja. Értékesítési lehetőségek. Beszerzési források.

III. osztály

Gyakorlati rész:

Szegletes és kerek alaku ruháskosarak különböző fenékmérettel. Különböző nagyságu utazó- és kupékosarak. Különböző méretű és alaku virágállványok. Kézimunka, dísz- és virágkosarak. Pultkosarak. Az ügyesebbeknél butorrészmunkák. Nádszékfonás. Javítási munkák a szükség szerint. Vesszőhántás.

Elméleti rész:

A fűzvessző lehéjazása: főzés és csiráztatás, a héjazás (hántás) a hántott vessző szárítása, osztályozása, csomagolása. A fűztermesztés mellékjövédelme. Terméseredmények, értékesítés és jövédelmezőség. A fűztermesztés előmozdítására vonatkozó kormányintézkedések. Községi fűztelepek segélyezése, Állami fűztelepek. A tanult kosáráruk kalkulációja. Értékesítési lehetőségek Beszerzési források.

IV. osztály

Gyakorlati rész:

Különböző mintájú kertibutorok: székek, asztalok, padok, ülőkék stb. Különböző kosarak készítése hántott és zöldvesszőből a szükség szerint. Kertibutorok javítása Nádszékfonás. Vesszőhántás.

Elméleti rész:

A fűz állati ellenségei: szarvasmarha, szarvas, őz, mezeinyul, üreginyul, mezeiegér, vizipocok. A rovarellenségek: fűzormányos, fűzbogár, nyárfabogár, földibolhák, szűbogarak, fűzsender, fűzsodrölepké, fűzgubacsleány, tipoly, a hangyák és levéltetvek. A fűz betegségei: fűzrozsdá, lisztharman, fűzragya.

A tengerinád (peddig, fényezett nád, székfonónád). A bambusz. A káka. Szalmafonatok. Pálmalevelek.

A kertibutorok kalkulációja. Beszerzési források. Értékesítési lehetőségek.

A beszéd és gondolkozás a beszéd szempontjából.

Prof. dr. Th. Ziehen-Halle a S. előadása nyomán :

Schulmann Adolf.

A beszéd és gondolkozás sajátos vonatkozásai ismételtlen vizsgálat tárgyai voltak. Ezek eredményei számos közvetítő szempont mellett két extrémhez vezettek. Ezek egyike azt állítja, hogy a beszéd által való kifejezés, úgy a hallható, mint a belső beszéd (*langage interieur*) a gondolkozás szempontjából viszonylag mellékesek, a másik vitatja, hogy gondolkozás a beszéd együttes hatása nélkül egyáltalán lehetséges volna, tagadja általános képzetek létezését és csupán egy szóképzet létezését fogadja el.

Az első nézet valóban nem helyes. Éles ellentétben vele ki kell jelentenünk, hogy a beszéd nem lehet az érzésnek, akaratnak, különösen a gondolkozásnak közömbös kísérője, tisztán közlési célzattal. Sokkal inkább állíthatjuk azt, hogy egy tisztán izolált „monológ“-ember a gondolkozás előre haladtával végül mégis eljutott volna odáig, hogy szó szimbolumokat használjon fel; csak a hangos beszéd maradt volna talán el, ha az embertársakkal való érintkezés hiányzik. A beszédnek a gondolkozásra való jelentőségéről döntő bizonyítékot szolgáltatnak a motoros és szenzoros aphasia kombinált esetei, ahol rendszerint a gondolkozás súlyos nehézségeivel találkozunk, amelyek más agyterület hasonló nagyságú analóg góc megbetegedéseinél (beszédfunkció nélkül) nem szoktak fellépni. Megvagyok győződve arról is, hogy az *akusztikus* és evvel a *motorikus* tényezők nem csupán azért vannak beszédünkben túlsúlyban, mert a beszédnek közlési funkciója van, hanem azért, mert a *tisztán optikai* szószimbolumok a gondolkozásfolyamat végtelen sokféleségének nem felelnek annyira meg, mint az akusztikaiak, amelyeknek moduláció-képessége úgyszólván határtalan. Gondoljunk arra, hogy egy nyomtatott, vagy írott szöveg csendes olvasása mennyire nem képes a gondolat érzelmi oldalát kiemelni! Hozzájárul az is, hogy a szószimbolumok annál inkább megrögzödtek, minél több értelmi terület vesz részt bennük és hogy éppen ez a lerögzítettség elengedhetetlen a gondolkodásnál (a monológnál is). Összefoglalva kimondhatjuk, hogy a beszéd a gondolkozás szempontjából, eltekintve a közlési funkciótól, igen nagy jelentőségű és ez különösen a hangos, hallható és érthető beszédre vonatkozik.

Ép ily határozottan kell elutasítanunk a másik extrém nézetet is, még akkor is, ha csak arra terjeszkedik ki, hogy a beszéd a gondolkozás szempontjából nélkülözhetetlen. Ugyanazok az aphasia esetek, amelyeket fentebb az első extrém nézet ellen felvonultattunk, értékesíthetők a második ellen is. A tapasztalat azt mutatja, hogy ezek a betegek,

ámbar a gondolkodásban súlyosan gátolva vannak, néha mégis számos, komplikált gondolkodási aktust végre tudnak hajtani, ha nehezezen és lassan is. Ugyanezt tapasztalhatjuk más megfigyeléseknél is, amelyek szerint van ugyan bizonyos parallelizmus a beszéd és gondolkodás között, de csak bizonyos határokon belül. Meg fogunk ismerkedni a siketnémák intelligenciájával az oktatás megkezdése előtt. Azt is mérlegelnünk kell, hogy a beszédszerű formulázás ugy a hipologikus, mint a hiperlogikus gondolkodásnál többé-kevésbé teljesen hiányozhat és, hogy az utóbbiból — a hiperlogikusból — néha épen a legmélyebb gondolatok származnak.

Ha tehát elvetjük mindkét extrem nézetet és elismerjük, hogy a beszédnek a gondolkodás szempontjából nagy, de nem feltétlen jelentősége van, feltehetjük a kérdést, miben áll ez a jelentőség. Kikapcsoljuk az interjekciókat, mint: Oh! Ej! Ezeket pszichológiailag márcsak azért is külön hely illeti meg, mert — legalábbis eredetük szerint — akaratlanok. Beszédünknek ezután fennmaradó főállományára a következő jelentős momentumokat állapítjuk meg:

Először: a legtöbb konkrét, azaz szemléltető képzet számos részletképzetből van összeállítva, amelyek bonyolult kapcsolatban állnak egymással. Minden képzet ugyszólván a számos hozzákapcsolt képzetek valóságos udvarával van körülvéve (Zichen terminológiája szerint a „nimbusz“) amelyek izolálva gyakran egyáltalán nem jutnak tudatunkba, de mégis részt vesznek a képzet össz tartalmában (a legtágabb értelemben vett részletképzetek). A szó ezt az egész komplexumot röviden és egységesen összefoglalja. Épily fontos, hogy képzeteink az érzésekkel ellentétben időbelileg nincsenek élesen elhatárolva és tartalmilag ide-oda ingadoznak: csak folyamatnak, vagy aktusnak lehet őket nevezni; ép ezért a legkülönbélebb módon rakódhatnak egymásra. A szónak az a feladata, hogy ezt az imbolygó, szertefolyó tartalmat rögzítse és ezáltal egy következetes és egységes gondolkozást lehetővé tegyen. Az aphasiásoknak fent említett gondolkodásbeli gátlása nagyrészt azon alapul, hogy elvesztették a szavaknak ezt az egységes és rögzítő funkcióját. Éles fogalmi megkülönböztetések a beszéd nélkül alig vihetők keresztül.

A szavaknak a jelentősége még inkább előtérbe lép az absztrakt, nem szemléltető képzetekenél, amilyen a „kötelesség“ „jó“ „viszony“ stb. A nimbusz-képződés itt még kifejezettebb, a szétszóró és variáló motívumok még kedvezőtlenebbül hatnak: a szavaknak az összefoglaló, egységesítő és egyuttal rögzítő jelentősége majdnem teljesen nélkülözhetetlen. Absztrakt általános fogalmakkal gondolkozni szavak nélkül épúgy lehetetlen, mint a felsőbb algebra sem lehetséges betűk, vagy más szimbolumok nélkül.

Nem hallgathatjuk el, hogy a nagy előnyök mellett, amelyeket a szavakban való formulázás a gondolkodás számára jelent, hiányai és hátrányai is vannak. Mindenek előtt a beszéd korlátozott szókincsénél

fogva nem tud megfelelni a konkrét és absztrakt tárgyképzetek végtelen sokféleségének és ép ezért gyakran lényegesen különböző képzeteket veszedelmes módon egy szóval foglal össze. Azután az ismertetőképzetek végtelen nüánszainál is csődöt mondhat a beszéd. Ehhez járul a szavakkal való visszaélés a jelszavaknál és frázisoknál, mint az épen az utolsó évszázad pszichológiájában és filozófiájában oly nagy szerepet játszott. Nagyhangu szavakat használtak, anélkül hogy megfelelő gondolati tartalom lett volna mögöttük. Ha ehhez hozzászámítjuk a szavak többértelműségét fogalmunk lehet azokról a veszélyekről, amelyeket gondolkodásunknak ez a fontos eszköze rejt magában, veszélyeket, amelyek különösen a gyengelmű gyermekeknél és ifjaknál lehet következményeiben súlyos.

Második jelentősége a beszédnek a gondolkodás szempontjából akkor jut érvényre, mikor a képzetek ítéletekké, következtetésekké kapcsolódnak össze, mikor tehát a szavak mondatokká fonódnak. A beszéd-beli formulázás a mondatok által a legcsodálatosabb módon, persze itt sem mindig adäquátan, juttatja kifejezésre a gondolatainkban összekapcsolt képzetek vonatkozásait, és gondolkodásunkat rendre^{és} önkontrollra kényszeríti. A beszéd nélkül való gondolkodást sem más, sem a gondolkodó maga nem tudja kontrollálni. Ebből adódik az a szoros vonatkozás, amely különösen a beszéd és logikus gondolkodás között fennáll és aminek a gyógypedagógia szempontjából oly nagy jelentősége van. *Sayce* kissé tulzottan azt állítja, hogy a formális gondolkodás a beszéden alapul. Hogy ebben mennyi az igazság, meg fogják mutatni az u. n. agrammatizmusra vonatkozó speciális fejtegetéseink.

Végül a harmadik jelentősége a beszédnek az emlékezés szempontjából van. Nemcsak a megértés, hanem az események megtartása is jóval könnyebb a gyermeknek, ha az előforduló személyek névszerint szerepelnek. Ugyanez érvényes figurákra, geográfiai adatokra, stb. Azonkívül a gondolati összefüggésekre való emlékezés képessége, amelyek nem lettek szavakba öntve, a legtöbb embernél igen kicsiny.

Ezek után az alapvető általános megállapítások után, amelyek a beszédgyógyítás szempontjából gyakorlatilag igen fontosak, áttérhetünk a beszéd és gondolkodás között fennálló viszony behatóbb megbeszélésére, különösen a beszédgyógyítás vonatkozásaiban.

A siketnémasággal kezdhethük. Sajnos, nem rendelkezünk a siketnémák intelligenciájára vonatkozó kielégítő és rendszeres tudományos vizsgálatokkal. Ezeknek úgy kellene történni, hogy a siketnéma gyermeket a beszédtanítás megkezdése előtt félénként az ismert intelligencia vizsgálatoknak vetik alá, a tanítás megkezdése után pedig ezeket a vizsgálatokat évenként ismételni kellene. Ezeknél azokra az intelligenciapróbákra kell a fősúlyt fektetni, amelyekben szavak nem szerepelnek. Szigorúan meg kellene különböztetni azokat a siketnémákat, akiknek siketsége perifer okokon nyugszik, azoktól, akiknél ez valamely agybetegség tünete. Minthogy ilyirányu exaktvizsgálatok hiányzanak, eddigi tapasztalatok alapján csak fentartással állithatom, hogy oly siketnéma gyermekek akiknek baja nem avokomplikáción alapul, az oktatás

utján való beszédképesség megszerzése előtt birtokában voltak ugyan normális intellektuális képességeknek, de gondolati tevékenységükben sajátos módon gátolva voltak: a képzeteknek nem volt meg a szükséges liquiditásuk. Az ilyen siketnémák gondolkozásbeli gátlása abban különbözik az aphasiásokétól, főként annak kisebb mértékében. A felnőtt aphasiás hirtelen veszti el segédeszközét, amelyre egész életén át gondolkozását beállította, a siketnéma gyermeknek éveken át elég ideje van, hogy gondolkozását a beszéd hiányaira beállítsa és a hiányzó segédeszközt gyakorlati réven más segédeszközökkel helyettesítse. Egyes hiányosan beszélő gyermek intellektuális beszükülését részben hasonlóan kell értékelni.

A gondolkozás és beszéd viszonya szempontjából talán még érdekesebbek azok a megfigyelések, amelyek a dadogóra vonatkoznak. A dadogó érzelmi életét számtalanszor megvizsgálták, de exakt vizsgálatok a gondolatfolyamatokra vonatkozóan, amennyiben azok az érzelmi élettől függetlenek, itt is csak igen kis mértékben történtek. Relative nagy számú dadogókon végzett intelligencia-vizsgálatok alapján nem hallgathatom el azon benyomásomat, hogy, eltekintve az érzelmi momentumoktól: elfogultságtól, önbizalomhiánytól, és eltekintve a dadogás által létrejött figyelemeltereléstől, a dadogó gyermek intellektuális teljesítményei átlagban mögötte maradnak a normálisan beszélő gyermekének. Itt is olyan teljesítményekre gondolok, ahol a vizsgálat a beszéd kikapcsolásával történt (írásban adott válaszok). Kétséges lehet az, hogy az intellektuális teljesítményekben való kismértékű visszamaradottság kauzális összefüggésben áll-e a beszédhibával, vagy avval koordinált-e. Nem kell kiemelnem, hogy az intellektuális különbségek — épúgy, mint a siketnémánál — igen nagyok és, hogy — mint az általánosan ismeretes — egyes dadogók intellektuális teljesítményei messze felülmulják az átlagot. Ezért hangsúlyozom oly nyomatékkal, hogy átlag teljesítményekről beszélek. Kívánatos volna, hogy sürgősen megtörténjenek a vizsgálatok a legujabb módszerek szerint, különösen az összehasonlító vizsgálatok a gyógyeljárás előtt és után. Ezenkívül emlékezetbe idézem azt a sajátos és ritka tünetet, amelyet „gondolatdadogás”-nak nevezünk.

Gyakorlati szempontból a beszédgyógyítás területén legfontosabb a beszéd és gondolkozás között levő összefüggés a hebegésnél. Ismeretes, hogy ez állandó tünete a veleszületett gyengelméjűségnek, az imbecillitásnak és idiociának, és ezek könnyebb formáinál, a debilitásnál legalábbis annyiban érvényesül, hogy az első évek normális hebegése később szűnik meg náluk, mint a normális gyermeknél.

Ha a gyakorlatilag legfontosabb esetekre, a 4-15 éves imbecill gyermekek hebegésére szoritkozom, az a tény tűnik legfeltűnőbbnek, hogy a hebegés az intellektuális előrehaladást a meglévő, az imbecillitásból származó intelligenciadefektus mértékén túl, fokozza. A hiányos artikulátorikus megkülönböztetés kedvezőtlenül hat vissza a fogalmira. Ugyyszólván megfogalmazhatjuk a köv. általános pszichológiai törvényt:

Két hasonló komplexumot (A-t és B-t) élesebben és biztosabban tudunk megkülönböztetni és ezeket a különbségeket biztosabban és élesebben tudjuk megtartani, ha azokat egy egymástól különböző ismérvvvel növeljük, pl. A-t l-lel és B-t r-rel, és megfordítva, a megkülönböztetés élessége és biztonsága csökken, ha mindkettőt ugyanazon, vagy egymáshoz igen hasonló ismérvvvel növeljük. A hebegés esetében A és B fogalmak, melyeknek éles, biztos és tartós megkülönböztetése a gondolkozás számára elengedhetetlen, az r és l azok a szavak, amelyeket beszédünk az A és B fogalmak számára használ: ha a hebegő az l-et és r-et egyformán, vagy hasonlóan ejti ki, a fenti törvény értelmében szükséges különbözősége az ismérveknek veszendőbe megy és az A és B fogalmak megkülönböztetése nem történik kellő élességgel és biztonsággal.

A klinikai tapasztalatok megerősítik ezen fejtegetéseket. A kisegítő iskolai oktatás jobb eredményeket tud elérni imbecillis gyermekeknél, ha tekintettel van a hebegésre és szakszerű kezelésben részesíti. Az erre irányuló vizsgálatok számára legalkalmasabb a megkülönböztető kérdések metodusa.

A hebegéshez hasonlóan nagy gyakorlati jelentőségű az agrammatizmus. Az irodalom eddig nem foglalkozott evvel annyit, mint a hebegéssel, épezért a nézetek erősen megoszlanak és sok kérdés tisztázatlan, pedig egy beszédzavar sem alkalmas annyira, hogy a beszéd és gondolkozás között lévő összefüggést oly világosan felderítse — mint ez.

Az agrammatizmust általában úgy definiálhatjuk, hogy ez a beszédbeli kifejezés zavara a grammatikai vonatkozások visszaadásában. Ha az agrammatizmust gyakran a mondatfelépítés zavarával azonosítják, úgy ez fellépésének csak értelmi szempontból legfeltűnőbb és leggyakoribb formáját jelenti. Az agrammatikusnál, miként azt példáink mutatni fogják, a beszédbeli kifejezés izolált, tehát nem mondatkötésben álló szavaknál is súlyosan zavart lehet (pl. a többesszám képzése). Az agrammatikus beszéde számos vonatkozásban hasonlít nagyon primitív néptörzsek beszédéhez, amelyeknél deklináció, konjugáció, szubordinált konjunkció teljesen, vagy majdnem teljesen hiányzik. Az újabb nyelvekben az agrammatizmus gyakran szórendi hibákban mutatkozik.

Az agrammatizmus formáit egyesek tisztán külső ismérvek alapján ismertették meg, beszélnek négerstilusról (infinitivstilus), telegrammstilusról stb. Fontosabbnak tartom a különbséget *expresszív* és *perceptív* agrammatizmus között, amely bizonyos vonatkozásban analog az aphasia motoros és szenzoros formájával. Az expresszív agrammatikus agrammatikusan beszél, a perceptív mások által mondott grammatikai képleteket, mondatokat nem fogja fel grammatikai jelentőségük szerint helyesen. Nem tulajdonítok ennek a megkülönböztetésnek túlnagy gyakorlati jelentőséget, bármennyire is csábító elméleti szempontból, mert az expresszív és perceptív agrammatizmus gyakran (nem mindig!) együttesen

lép fel. Annál nagyobb elméleti és gyakorlati jelentősége van annak, hogy az intelligencia-defektussal, vagy anélkül lép-e fel. Az első esetben az agrammatizmus az intelligencia-defektus kísérelő és következményes tünete; az ilyeneknél vizsgálatok segítségével súlyos intelligenciahiányokat is találunk, még akkor is, ha a beszédbeli kifejezés nem szenvedett; az agrammatizmus a teljesen értelmes gondolkozás ellenére lép fel. Az előbbinél a nagyagyvelő diffúz megbetegedéséről vagy fejlődési gátlásáról van szó, az utóbbiaknál többé-kevésbé gócmegbetegedésről. Hozzá kell tennünk — tekintettel a klinikai tények sokféleségére — hogy az intelligencia-defektussal járó agrammatizmus gyakran tulmegy azon a mértéken, amelyre a defektus alapján számítani lehetett; ilyenkor kénytelenek vagyunk feltételezni, hogy azok a kéregcentrumok, amelyek a grammatikai funkció szempontjából számításba jöhetnek, nagyobb mértékben vannak a bántalom körébe vonva, mint azok a kéregterületek, amelyek a gondolkozási folyamatban vesznek részt.

Ha szemügyre vesszük az intelligencia-defektussal járó agrammatizmust, melyet a veleszületett gyengeelmjűségél figyelhetünk meg, mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy alig van oly imbecillis, vagy debilis gyermek, akinél a grammatikailag korrekt beszéd megtanulása legalább is ne késne. Gyengeelmjű gyermek anamnézisének felvételénél gyakrabban kellene ezirányu speciális kérdést intézni az anyához, mint ahogy ez ezidőszerint történik. A beszélni-tanulásra vonatkozó általános kérdés nem elégséges. Súlyosan gyengeelmjű gyermeknél az agrammatizmus gyakran megmarad a pubertás idején tul, sőt egész életen át is.

A gondolkozási defektusnak az agrammatikus zavarhoz való viszonyát nem szabad úgy tekinteni, hogy az agrammatizmus kizárólag a gondolkozásbeli defektus következménye. A grammatikai beszédfunkció centrumai époly mértékben vesznek részt az általános fejlődési gátlásban mint a gondolkozás területei és így hozzájárulnak az agrammatizmus beszédzavarához. Ehhez járul még az agrammatikus beszédnek nagyon kedvezőtlen visszhatása a gondolkozásra. A vonatkozások tehát kölcsönösek.

Az intelligencia-defektussal nem járó agrammatizmusnál rendszerint gócmegbetegedésről van szó a nagyagykéreg beszédterületén. Egyes szerzők (Kleist, Forster) pontosan körülírt gócmegbetegedést vesznek fel. Valóbbszinű, hogy egy kiterjedt gócszerű megbetegedésről van szó, amely bántalom körébe vonja az ideges elemeket, — ganglionsejteket és idegrostokat — de csak részben és gyakran nem teljes mértékben pusztítja el azokat. A lokalizáció tekintetében a nézetek megoszlanak, egyesek a Broca-féle mezőt, (Broadbent, Bonhöffer, Heilbronner és mások) tehát a legalsó homloktekervényt, mások a halántéklebenyt, tehát a Wernicke-féle központot (Pick, Kleist) tekintik a bántalom székhelyének. Maass feltevése, hogy a grammatikai beszéd a bal beszédterületen, a mondatszerkezetek nélkül való beszéd, mint kis gyermekeknél, vagy primitiveknél, a jobb beszédterületen lokalizálódik és hogy ez ma-

gyarázza az agrammatikus beszédet a bal beszédterület súlyos sérülései után még nincs kellően bizonyítva.

Mindenesetre közel fekvő, hogy az agrammatizmus esetein eszközölt megfigyelések alapján a gondolkozás és beszéd, különösen az ítélet és mondat között levő összefüggésről a köv. képünk alakuljon ki. Leghelyesebb abból a tényből kiindulni, hogy a szavak sorrendje a mondatban nem azonos a képzeteknek a sorrendjével az ítéletben (általánosabban kifejezve a gondolatban). Ha például azt mondom: Tegnap egy ütközet kezdődött!, nyilván nem gondolom el először, hogy „tegnap“ azután „egy“ majd „ütközet“ stb. A szavak viszonylag élesen vannak elhatárolva, bizonyos mértékig dologszerűen, a képzetek folyton áramló folyamatok, amelyek egymásra ráakodhatnak. Néha azt is mondhatnók, hogy a mondatban egy egységes képzetkomplexumot mesterségesen szedünk szét alkatrészeire. A szavak sorrendjét és a szavak formáját hozzáidomítjuk a grammatika sémához. Ez rákényszerít annak a feltevésére, hogy a gondolatokon lexum a mondat kimondásának motorikus akciója között a sz-hangképeken kívül még egy folyamat, a gondolatnak grammatikai sémába való átültetése van közbe iktatva. Ha pl. azt gondolom, hogy: „A vadász az imént egy nyulat lőtt az erdőben“, ugy gondolataimban az illető esemény szemléltető képzetkomplexuma van meg és a részletképzeteket, helyesebben az ezeknek megfelelő szavakat a grammatikai sémának megfelelően rendezem, amelyek már gyermekkor óta a folytonos gyakorlás következtében könnyen megy. Ez a grammatizáló, helyesebben „konstruáló“ folyamat valószínűleg — a szenzoros aphasián szerzett tapasztalatok határozottan erre mutatnak — a szóhangképek területén játszódik le; ennek a területnek a fölrendelt, vagy magasabb (szintetikus) funkciójához tartozik. Így válnak érthetővé azok az agrammatizmus esetek, amelyeknél a szekeció a halántéklebenyben talált betegségi göcot. Másfelől magától értetődik, hogy szóhangképek ezen a területen létre jött rendeződése csak akkor vezethet a mondat grammatikailag korrekt kimondásához, ha sértetlenül, normális vezetőpályákon az alsó homloklebenyen levő normális motoros centrumhoz vezetetik. Ha ezek a vezetőpályák, vagy a motoros centrum maguk is betegek, ugy a grammatikai rendezettség, amely a halántéklebenyen jött létre, szekunder motoros agrammatizmus jön létre. Így válik érthetővé, hogy az inzula és homloklebenyen levő göcök is agrammatizmust okozhatnak.

A grammatikai beszéd számára főként négy momentum jöhet tekintetbe: 1. helyes (értelmes) képzetkapcsolódás, 2. a képzeteknek helyes átültetése szóhangképekbe. 3. ez utóbbiak helyes besorozása a grammatikai sémába. 4. ennek a sémának helyes átvitele a motoros beszédcentrumra. Magától értetődik, hogy ezek a folyamatok egy egységes aktust jelentenek, amelyet csak analízisünkben tudunk ily éies módon tagolni. Különösen a 2. és 3. momentum függenek össze elválaszthatatlanul.

Ennek a felfogásnak helyességét bizonyíthatják a mondatképzéssel és megértéssel kapcsolatos önmegfigyelések, ha egy nehezebb, kevésbbé

begyakorolt mondat szerkezetről van szó, pl. idegen nyelvűről. Ez esetekben a felsorolt négy momentumot alkalmilag izoláltan is megfigyelhetjük, míg a köznapi beszédben a folyamat megszokottsága miatt csak az egységes össz-folyamat jut tudtunkra. Az anakoluthe, azaz a mondat szerkezet ellen elkövetett hibák, amelyeket normális felnőttek is gyakran elkövetnek, értékes bizonyító anyagot nyújtanak ezirányban.

A grammatikai beszéd fejlődése normális gyermeknél is érthetővé válik ezáltal. A Preyer által megfigyelt gyermekeknél Preyer felfogása szerint az első „kimondott ítélet“ 23 hónapos korban lépett fel, amikor tejet ivott és minthogy az meleg volt számára, hangosan azt mondta: „forró“. Megfigyeléseim szerint ily ítéletek sokkal korábban fellépnek. Minden tárgymegnevezés feltételez egy rudimentär kimondott ítéletet. Másfelől az egyszerű felkiáltásban, pl. a „forró“ szó hangos kimondásában hiányzik a grammatikai konstrukció. Ez következik már abból is, hogy igen sok kopula nélküli beszéd van. Az emberi beszéd eredeti kopula nélkülsége mellett szól az is, hogy a kopulaszavak: „van“ „vannak“ eredetileg más jelentésűek voltak. Emlékeztetek arra is, hogy Homeros magafejlettségű beszédében a kopula, mint olyan, teljesen háttérbe szorul. Végül figyelembe kell venni, hogy oly beszédekben is, amelyekben a kopula használatos, néha elmaradt, mint pl. az ilyen felkiáltásokban: „Tűz!“, vagy rövid közmondásokban. Itt a „Tűz!“ szó szemmel láthatóan egy egész mondatot helyettesít. Ilyen esetekben sokszor alig lehet megállapítani, hogy a folyamat eljutott-e egyáltalán a grammatizáló közbeékelte folyamattig és csak azután következett-e be a rövidítési folyamat, vagy, hogy az illető közbeékelte folyamat nem maradt-e egészen ki. A „forró“ felkiáltásnál háromszoros kiesés lehetséges; a szó vagy csak a melegérzést jelzi a megfelelő kifejezéssel (legalsó fok), vagy a melegérés egy esetleg rudimentär ítélet értelmében világos beszédgrammatikai séma nélkül beszédszerűen egy objektumra lett vonatkoztatva, vagy a melegérés vagy kifejezett ítélet értelmében lett a tárgyra vonatkoztatva és ez a vonatkozás beszédgrammatikailag mondattá formulázva, majd az alany és a kopula elhagyása révén lerövidítve: azaz izolált felkiáltássá redukálva.

Az agrammatizmas vizsgálatának módszere igen fontos gyakorlatilag a beszéd és gondolkodás vonatkozásainak feltárása szempontjából. Röviden bemutatok néhányat a legfontosabb próbákból. Eltekintve a kísérleti személy spontán beszédétől (mesélés, egy kép leírása, kérdésekre való felelés), meg kell állapítani, hogy nehezebb mondatok és mondatsovévények grammatikai összefüggésük szerint helyesen lettek-e felfogva (perceptív agrammatizmus). Egyszerűbb esetekben egy mondatban, pl. „az asszony az éjszakát a szabadban töltötte“ kikerestetjük a nominatívot és accusatívust, vagy megkérdezzük, mi a különbség „én verem“ és „engem vernek“ között. Ezután deklináltatjuk (plurális képzés), kunjogáltatjuk, komparatívust képeztetünk a beteggel stb. Figyelembe kell venni, hogy pl. a kázus helyes felismerése egyáltalán nem bizo-

nyitja, hogy agrammatizmus nem áll fenn; mert a megoldás tisztán mechanizmus emlékezőmunka révén is sikerülhet. Helyesebb ép ezért úgy eljárni, hogy egy mondatban, vagy egy elbeszélésben hézagokat hagyunk, amelyeket a megfelelő esettel, vagy igealakkal ki kell tölteni. Egyszerű esetben pl. így adom fel a mondatot: „a vadász lelőtte a ...“ azután a vizsgálati egyénnek kifejezetten megmondom, hogy nyulról van szó, végül kitöltetem a hézagot. Különösen alkalmasak egy präposíciótól függő hézagok. Ez esetekben egy modifikált Ebbinghaus vagy Masselon próbáról van szó, amely az eredetitől abban különbözik, hogy az odaillő képzetet a vizsgálati személy rendelkezésére bocsátom és annak grammatikailag helyes beillesztését követelem. Direkt is meg lehet kérdezni: mit lőtt le a vadász? „Ez esetben a „mit“ kérdőszócska adhat támpontot a feleletre. Ajánlatos azután egy substantivumhoz a levezetett adjektívumot megneveztetni; így pl. egy agrammatikus páciens az Eisen szóhoz az eisig-et adta meg.

Az ilyen módon nyert vizsgálati eredményekből való végkövetkeztetések megállapításánál tekintetbe kell venni, hogy épértelmű gyermekek is felmutathatják az agrammatizmus nyomait egész az 5 éves korig, és hogy van egy dialektus-agrammatizmus is.

Az eddig bemutatott beszédzavarokon kívül van még néhány amely a gondolkozást befolyásolva és megfordítva, a gondolkozás befolyása alatt áll. Kitűnő példáit mutatja a skandáló beszéd (Gaxen, anonement), a hadarás (battarizmus) az embolofrázia stb. Könnyen meg lehet győződni róla, hogy egy külön álló csoportnak, mint disfráziának, azaz dislogikus beszédzavarnak, olyannak, amely „az intellektus zavarából származik, az éles elkülönítése lehetetlen (Kussmaul).

Arra is rámutatnak, hogy a gondolkozás és beszéd viszonyának ismerete alapján következtetéseket vonhatunk úgy a normáloktatásra, mint a gyógypedagógiára, különösen a beszédgyógyításra és úgy intellektus, mint a beszéd szempontjából. Különösen a beszédzavarok kezelésénél kell tekintetbe vennünk a beszéd függőségét a gondolkozástól és ennek visszhatását amarra. Ami az agrammatizmust illeti, röviden rámutathatunk arra, hogy a bemutatott vizsgáló eljárások megfelelő átfórással, mint kezelési és gyógy módok is kitűnő szolgálatot tehetnek, így különösen a módosított Masselon-próba. A terapeutikus célon túl azonban a beszédgyógyítás az a feladat, hogy további felvilágosításokat nyújtson a beszéd és gondolkozás bonyolult viszonyára vonatkozóan, amelyeket ez a cikk csak körvonalakban tudott bemutatni.

I r o d a l o m

Dr. Reusz: Entwicklung und Probleme der Blindennotenschrift (A vakok kottairásának fejlődése és megoldandó kérdései). Schwetzingen, a szerző kiadása, 45 lap, 1933.

Értekezés, amelynek alapján vak szerzőjét a heidelbergi egyetemen bölcsészeti doktorrá avatták. Tartalmazza a vakok kottairásának fejlődését *Hatty Bálinttól* napjainkig és élesen rámutat sok föladatra, mely e nagy munkaterületen még megoldásra vár. A vele foglalkozók kezében a művecske kitűnő tájékoztató, gondolkoztató és serkentő hatású. (v)

Egyesületi és intézeti élet

Szerkesztőváltozás. *Istenes Károly* és *Kirschenheuter Ferenc* igazgatók, lapunk szerkesztői a f. évi május 6-iki választmányi gyűlésen bejelentették, hogy szerkesztői tisztükről lemondanak. Miután elhatározásukat az elnökség ismételt kérésére is fenntartották, az elnökség a most megjelent lap szerkesztésére *Vollman János* titkárt kérte fel.

Gyűlések. Az elnökség a „Revizios Liga“ gyűléseire mindig meghívót kap s azokon a lehetőség szerint részt vesz, vagy képviselteti magát.

A III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus Végrehajtó Bizottságának beszámoló gyűlésén (június 11, de. 10 órakor) az Elnökség felkérésére *Dr. Bernáth István* tanár vesz részt. (V. J.)

A Gyógypedagógiai Tanárok Temetkezési Segélyegyesülete *Klug Péter* orsz. szakfelügyelő elnöklete alatt f. évi május hó 6-án választmányi gyűlést tartott. A pénztáros jelentéséből kitűnik, hogy a jelenlegi taglétszám 157, a legközelebb kifizethető temetkezési segély pedig 700 P. (V. J.)

Választmányi gyűlés. Egyesületünk választmánya f. évi május hó 6-án a siketnémák budapesti áll. intézetében gyűlés tartott

A jelentések letárgyalása után Elnök bejelentette, hogy Vakokat Gyámolító Dunántúli Egyesülete Ifjú Vakok Intézete nevében *Joó Sándor* igazgató meghívta az egyesületet, hogy ez évi közgyűlését ott tartsa meg.

A választmány az elnök bejelentését örömmel vette tudomásul s az időpont megállapítását az elnökségre bízta. Az elnök *Joó Sándor* igazgatóval való ismételt levélváltás alapján a közgyűlés napját június hó 29-ben állapította meg. (V. J.)

Pénztáros jelentése: *Gáldy Andor* pénztáros jelenti: Egyesületünk készpénzvagyona 515 P 97 f., az „Üdülöház“-alap vagyona 2386 P 95 f., a „Szt István“ jubileumi alap vagyona 223 P 97 f. (V. J.)

Üdülőház. Az elnökség felkéri az összes intézetek tanári testületeit, hogy közgyűlésünk előtt szeretettel foglalkozzanak „Üdülőházunk“ ügyével. Több intézet beszüntette a hozzájárulási összegek beküldését, néhány intézet pedig megsem kezdte s még így is összegyűlt eddig 2400 pengő. Jelenleg — 1929 május 1 óta — még 5 intézet tanári kara fizet. Tegyük meg mindent, hogy ez a szép eszme valamikor testet ölthessen s a nagy szegénységünkben összerakott fillérekből épült kis fészekben találhassanak üdülést testi és lelki megújhodást, arra rászorult kartársaink. Csatlakozzatok akik még nem jöttetek s térjetekek vissza, akik elhagyatottak, — mert különben a kartársi szolidaritás hiánya megöl egy szép eszmét mielőtt testet ölthetett volna. (V. J.)

Kisebb közlemények

Irredentatáblák a vakok kir. intézetében. Két vastag bronz-táblát helyeztek el a lépcsőház falába, az ebédlő ajtajától jobbra és balra. Az egyik a keresztre feszített, szétdarabolt Magyarországot ábrázolja a pontírású magyar Hiszekeggyel, továbbá a „Csonkamagyarország nem ország, egész Magyarország mennyország“ és az „Igazságot Magyarországnak!“ jelmondatokkal. A másik tábla meg ugyancsak a Hiszekegyet mutatja, de latin betűkkel és töviskoszorúba foglalva. Az ábrázolatok is, az írások is domborúak. Nyilván azért, hogy a vakok is megértsék jelentésüket.

A betűdomborítások nem kifogástalanok. A pontok egyenetlenek és sok köztük az éles. A braillebetűk ponttávolságaiban is látunk kisebb hibákat. Ezek a hibák nem lepnek meg. A vakok írásában, ha az avatatlan emberek munkája, a legritkább esetben találunk következetesen helyesen mért ponttávolságokat. A vakok Wechseltmann-féle intézetének kerítésére alkalmazott, vaslemezekbe vert pontbetűs írások jutnak itt eszünkbe. Alkalmazásuk pompás ötlet volt. Meg is teszik hatásukat a szemlélőre, de vakok csak nehezen igazodnak el gyakran elrajzolt pontcsoportjaikon, amihez persze hozzájárul a betűknek szokatlan nagy alakja is, ami itt nem volt elkerülhető. Az irredentatáblákon is zavarják a vak olvasót a rendesnél jóval nagyobb méretű betűk. Az a véleményünk, hogy a rendesnél nagyobb betű alkalmazása, ha csak különös körülmények, mint például a kerítésen való alkalmazás, nem kívánják, elvszerűen kerülendő. Ezek a táblákon a művészi követelmények se kívántak a könyvek betűinél nagyobbakat. De eltekintve ezektől, általában véve a táblák, *Garamvölgyi Árpád* szobrász alkotásai, *Mendly Gyula* magyaros olajfestésű kereteibe foglalva jók, kedvesek, díszesek.

Nagyon szép gondolat volt a táblák elkészíttetése. Üdvözljük érte *Herodek Károly* igazgatót. Csak egyet sajnálunk. Magasra helyezték a

táblákat. A kis vak növendékek nem érnek föl hozzájuk, a nagyok is csak nyújtózkodva s még így sem egészen, úgyhogy a látszat az, mintha kizárólag csak a látók gyönyörűségére készültek volna. Mi az ilyen táblákat, mint azt egyszer már jeleztük (L. folyóiratunk 1928. évi 73. lapján) elsősorban a vak gyermekek nevelésének szolgálatában akarnók látni, valamennyinek, a kisebbeknek is kezük ügyében, az ő épülésükre, hogy mint nekünk, valahányszor a szemünkbe akadnak, áhítattal siklik végig rajtuk tekintetünk, úgy ők is, valahányszor elmennek mellettük, átfushassanak ujjakkal domborulataikon s emlékezzenek. (Kf)

A vakság határai. (Blindenkorrespondenz, 1933.—14). A teljes vakság (amaurose) nem kíván tárgyalást.

Azokat a csekély látásmaradvánnyal rendelkezőket, kik látásukat annak csekély volta miatt gyakorlatilag értékesíteni nem képesek, kiknek látásmaradványuk a hivatás betöltésében, keresetben, mozgásban, jogi vonatkozásokban nem jelent számbavehető előnyt, azokat a német birodalmi törvények a teljes vakokkal egyenlően bírálják el. Ezek a gyakorlatilag vakok (praktisch blind).

A birodalmi rokkantellátási törvény értelmében teljes járadékot azok a fogyatékos látásúak kapnak, kinek látása oly csekély, hogy a megélhetés előmozdítása szempontjából értéktelen. Ha a látás erőssége, illetve a látásnak közönséges segédeszközökkel (szemüvegekkel) elérhető teljesítőképessége $\frac{1}{50}$ — $\frac{1}{25}$, akkor az egyén, jóllehet az uccán idegen segítség nélkül eligazodik, keresetképeség szempontjából általában vaknak (gyakorlatilag vaknak, praktisch blind) minősül.

Lényegében ezekkel azonosan határozza meg a vakságot a Reichsgesundheitsblatt 1926. évfolyamának 487. lapján. Eszerint a teljesen vakokkal egyenlően bírálendók el azok az egyének, akiknek látása nem több $\frac{1}{25}$ -nél. Ha a látás erőssége $\frac{1}{25}$ -nél csak kevéssel több, az egyént mégis gyakorlatilag vaknak kell tekinteni, ha látótere lényegesen szűkült, vagy ha magas életkora miatt látásmaradványát kellőképen már nem értékesítheti, avagy ha az illető jövedelemnélküli s eltartására kötelezett hozzátartozói nincsenek.

Az iskolás vak gyermekekre vonatkozó törvényes határozatok is bevonják a vakság fogalma alá a látásmaradványokat, úgyhogy vakok intézeteiben a gyakorlati vakság (praktische Blindheit) minden fokával találkozzunk. (Kf)

A vakok oktatása Indiában. (Hírek a vakok világából, 1933.—3). A vakok helyzete Indiában nyomorúságos. Különösen megnehezíti helyzetüket és növeli szenvedéseiket a hindu vallás egyik tanításának helytelen gyakorlati alkalmazása. A hindu vallás azt tanítja, hogy minden testi fogyatékos, így a vakság is, a mostani életet megelőző földi életben elkövetett bűnök igazságos büntetése. Az Indiában kialakult vallási kasztrendszer mellett a szerencsésebb helyzetben, a magasabb kasztokban lévők közömbösen, sőt gyakran ellenszenvvel tekintenek ezekre a „büntetésüket viselő bűnösökre.“

A mult század végén hittérítők létesítettek menedékházat néhány vak számára, akiket elsősorban a biblia olvasására tanítottak meg. A vakok tulajdonképeni gyakorlati oktatása a hindu *Lal Bechari Shah* kezdeményezéséből 1897-ben indult meg. *Shah* egy nagy nyomdának volt a tisztviselője, Londonból vett útmutatások nyomán önzetlen jóakaratból kezdte meg a munkát s hogy megindulhasson, szerényen még díjazta is azokat a vakokat, akik tanulásra vállalkoztak. Csakhamar egy kis intézetet létesített Kalkuttában, melyet azután hatósági és társadalmi segítséggel fejlesztett.

Shah négy indiai nyelvre, a hindu, kurdu, bengáli és a szanszkrit nyelvekre alkalmazta a pontírást. Életének utolsó éveiben maga is megvakult. 1928-ban halt meg. Fia, *Shah A. K.* már egyetemi hallgató korában segített apjának az oktatásban. Ő vette át az intézet igazgatását. A növendékeket faji és kasztbeli tekintet nélkül veszik föl. Számuk most 100, negyedrészből leányok.

Az elemi elméleti oktatás színvonala egészen a főiskolákra való előkészítésig emelkedik. A leányok háztartást is tanulnak. Zenében a klasszikus hindu és a modern zenét művelik. Az iparban a vakok szokott foglalkozásai mellett a varrást, szövést és hálókészítést is tanítják. Az ipari munka többé-kevésbé független megélhetést biztosít a vakoknak. A kiválóbb vakok megfelelő tanulmányok és vizsgák után mint tanítók működnek.

A testi nevelés gondos. A futást, triciklizést, szertornázást, úszást (az intézet saját uszodájában), a falábon való járást (az oltani mocsaras vidék közlekedési módja) s a cserkészetet is űzik.

Az életbe kikerülő vakok az intézettel továbbra is kapcsolatban maradnak, sőt az önállósultak innen kezdetben anyagi támogatást is kapnak. (Kf)

Keller Ilona díjat nyert. Az amerikai lapok közlik, hogy a *Pictorial Review* hetilap minden évben 5000 dollárt ad annak, aki az év folyamán a legjelentékenyebb szolgálatot tette az emberiségnek a művészet, a tudomány, vagy a népjólét terén. 1932-ben a lap a díjat *Keller Ilonának*, az ismert siketvak írónak adományozta azért, mert a vakok számára egy millió dolláros alapot gyűjtött össze. (Kf)